Ion Bogdan

DOCUMENTE ISTORICE

ACADEMIA ROMANA

CINCĬ

DOCUMENTE ISTORICE SLAVO-ROMANE

DIN

ARCHIVA CURȚIĬ IMPERIALE DELA VIENA

IOANŬ BOGDANŬ.

EXTRASŬ DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMANE
Seria II. — Tom XI.
Memoriile Secțiuneĭ Istorice.

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE
No. 42. — Strada Colțeĭ. — No. 42
1889.

CINCI

DOCUMENTE ISTORICE SLAVO-ROMÂNE

DIN

ARCHIVA CURŢII IMPERIALE DELA VIENA

DE

IOANŬ BOGDAN.

Şedinţa de la 3 Februarie 1889.

Documentele slavone, ce le publicămŭ aci pentru întâia óră, sĕ află în archiva curţiĭ imperiale din Viena (K. k. Haus- Hof- und Staatsarchiv). Ele aŭ fostŭ găsite acolo de d-lŭ Bianu în vara anuluĭ trecutŭ; d-sa, cunoscêndu-le importanţa, mi-a atrasŭ atenţiunea asupra lorŭ şi mi-a datŭ ocasiunea de a le puté edita. Documentele cele patru dintâiŭ sunt de o mare însemnătate pentru istoria timpuluĭ la care sĕ rapórtă şi maĭ alesŭ pentru cunóscerea relaţiunilorŭ de vasalitate, în care sĕ afla Moldova în veaculŭ alŭ 15-lea faţă de regatulŭ ungurescŭ. Ele sunt cu atâtŭ maĭ preţióse cu cât sunt date de Domnĭ carĭ aŭ domnitŭ scurtŭ timpŭ în Moldova şi de la carĭ ne-aŭ rĕmasŭ puţine ştirĭ documentale asupra politiceĭ lorŭ. Documentulŭ luĭ Petru II este celŭ dintâiŭ din cele cunoscute până acum din prima luĭ domnie; documentele cele douĕ de la Bogdan II sunt singurele documente publicate în întregulŭ dela acestŭ Domnŭ. Autenticitatea lorŭ fiindŭ afară de orĭ-ce îndoială, amŭ pututŭ face, întemeindu-ne pe dînsele, o sumă de deducţiunĭ asupra scurteĭ domniĭ a acestuĭ viteazŭ şi talentatŭ Domnŭ, tatălŭ mareluĭ Stefanŭ. Documentulŭ luĭ Alexandru II nu e maĭ puţinŭ interesantŭ prin

aceea că ne dă unulŭ din cele maĭ frapante exemple de acea politică în doĭ perĭ, ce o purtaŭ Domniĭ Moldoveĭ faţă de puterniciĭ lorŭ vecinĭ: Unguriĭ şi Poloniĭ. Documentulŭ de la Mateiŭ Basarabŭ are o altă importanţă: elŭ ne dă un noŭ casŭ, pe lângă puţinele cunoscute până acum, de unŭ vechiŭ obiceiŭ religiosŭ-moralŭ alŭ străbunilorŭ noştri, înfrăţirea de cruce.

Ne-amŭ datŭ silinţa ca ediţia acestorŭ documente să corĕspundă însemnătăţiĭ lorŭ; amŭ adausŭ pe lângă traducerea română ca introducere unŭ comentariŭ detaliatŭ, în care am căutatŭ, în comparaţie cu alte isvóre, să scótemŭ totŭ ce sĕ putea scóte din ele. Cu ocasia primuluĭ documentŭ amŭ făcutŭ unŭ excursŭ asupra cronologieĭ Moldoveĭ din vremea luĭ Petru, încercându-ne a precisa timpulŭ domnieĭ d'intâiu a acestuĭ principe. Cu ocasia documentuluĭ alŭ doilea a luĭ Bogdan amŭ întrodusŭ unŭ altŭ excursŭ asupra Chilieĭ şi asupra caracteruluĭ, ce-lŭ avea raportulŭ de vasalitate a principilorŭ Moldovenĭ faţă de regiĭ Ungarieĭ. Cu ocasia documentuluĭ de înfrăţire am cercatŭ a da o mică modificare a părerilorŭ exprimate de d-lŭ Hasdeŭ asupra acesteĭ instituţiunĭ în Originele Craioveĭ. Póte sĕ vorŭ păré prea lungĭ aceste comentare; le am credutŭ însă folositóre, de óre-ce adaugemŭ la fie-care cestiune ceva noŭ pe lângă cele ştiute până acum.

Pe lângă întroducere am adăogatŭ câte-va notiţe asupra unorŭ părţĭ maĭ grele saŭ maĭ interesante ca formă din textulŭ slavonŭ alŭ documentelorŭ şi unŭ micŭ excursŭ asupra particularităţilorŭ redacţiuneĭ slavone. Acestea aŭ unŭ interesŭ filologicŭ pentru ceĭ ce sĕ ocupă cu istoria literatureĭ şi limbeĭ slave în ţĕrile nóstre. Materialulŭ, scosŭ din aceste puţine documente, este neînsemnatŭ; elŭ póte însă servi împreună cu altele la o expunere maĭ completă a particularităţilorŭ limbeĭ slavone întrebuinţate în cancelariile Domnilorŭ noştri.

Suntemŭ datorĭ a mulţămi onor. Academiĭ pentru hotărîrea de a facsimila cele patru documente moldovenescĭ. Aceste facsimile sunt interesante a.) fiind-că ne daŭ modele frumóse de semi-unciala secoluluĭ alŭ 15-lea şi b.) fiind-că conţinŭ treĭ sigile bine păstrate ale Domnilorŭ Petru, Bogdanŭ şi Alexandru.

I.

Primulŭ documentŭ e datŭ de Petru voevodŭ în Suceava, anulŭ *1447 11 Sept.* Braşovenilorŭ. Printr'însulŭ Petru confirmă negustorilorŭ Braşovenĭ privilegiile ce le avuseră aceştia în vremea părintelui sĕŭ Alexandru voevodŭ şi a fraţilorŭ sĕĭ Iliaşŭ şi Stefanŭ voevodĭ. Acestea eraŭ : negustoriĭ Braşovenĭ aveaŭ dreptulŭ să cumpere şi să vîndă mărfurĭ în tóte tărgurile Moldoveĭ, plătindŭ la intrare şi la eşire câte 4 groşĭ de tara, de boŭ câte 2 groşĭ, iar de la alte mărfurĭ—postavŭ şi inŭ maĭ alesŭ—atâtŭ câtŭ cerea obiceiulŭ din vremurile vechĭ; *vama de la Suceava* sunt scutiţĭ s'o plătéscă, afară de casulŭ când vorŭ descărca mărfurile lorŭ chiar în Suceava.

Din conţinutulŭ documentuluĭ sĕ vede că acéstă din urmă disposiţie era pentru negustoriĭ braşovenĭ cea maĭ preţiósă; pentru acésta pare că aŭ şi cerutŭ eĭ reînnoirea vechilorŭ privilegiĭ ale luĭ Alexandru şi fiilorŭ sĕĭ. In ce constaŭ aceste privilegiĭ maĭ de aprópe nu putemŭ şti, de-óre ce ele nu sunt publicate; sĕ pare însă că originea lorŭ trebue atribuită luĭ Alexandru celŭ Bunŭ, căcĭ la 1407 8 Oct. elŭ a încheiatŭ unŭ tratatŭ de comerţŭ cu Lembergeniĭ, prin care ĭĭ supunea pe aceştia la nişte îndatorirĭ, de carĭ Petru scutesce pe Braşovenĭ.

In Moldova era obiceiulŭ că negustoriĭ străinĭ, venindŭ în ţară cu mărfurĭ saŭ cumpărândŭ la noĭ mărfurĭ, plăteaŭ vamă de două orĭ: o vamă principală la Suceava (головное мыто сочавьское) şi o altă vamă secundară în oraşele unde vindeaŭ saŭ cumpĕraŭ mărfurile lorŭ. Ast felŭ în amintitulŭ tractatŭ alŭ luĭ Alexandru, Lembergeniĭ sĕ obligaŭ a plăti întâiŭ vama principală din Suceava, câte 3 groşĭ dela 1 grivnă pentru tóte mărfurile tătărescĭ cumpĕrate în Suceava, ear pentru mărfurile tătărescĭ cumpărate în alte târgurĭ ale ţĕreĭ sĕ obligaŭ a plăti câte 2 groşĭ dela 1 grivnă în târgurile unde le vorŭ cumpĕra, şi afară de acésta câte 3 groşĭ de la grivnă în Suceava: numaĭ după acéstă plată eraŭ liberĭ să le

vîndă din noŭ (1). Póte că Alexandru celŭ Bunŭ a încheiatŭ unŭ tractatŭ analogŭ și cu Brașovenii — relațiile comerciale ale Moldoveĭ cu Brașovulŭ sunt fără îndoială maĭ vechĭ decât epoca luĭ Alexandru celŭ Bunŭ — nu scimŭ însă să fie publicatŭ unde-va până acuma. D-lŭ Tocilescu (2) ne spune despre Iliașŭ, fiulŭ luĭ Alexandru celŭ Bunŭ, că la 1433 Aprilie arŭ fi încheiatŭ unŭ tractatŭ cu Sibiulŭ și scaunele săsescĭ «prevĕḑêndŭ plata vămeĭ centrale la Agiudŭ»; neputêndŭ afla dacă acestŭ documentŭ e publicatŭ saŭ nu, nu putemŭ defini nicĭ deosebirea între așezămîntulŭ luĭ Petru voevodŭ și alŭ predecesorilorŭ sĕĭ. Dacă vama *centrală* dela Agiudŭ, despre care vorbesce d-lŭ Tocilescu, este identică cu vama *principală* de la Suceava, atuncĭ sĕ pare că Petru voevodŭ a liberatŭ pe Brașovenĭ de acea vamă, impunêndu-le să plătească tot-deauna vama numaĭ în orașele unde vorŭ cumpĕra saŭ vinde. Acéstă ușurare s'arŭ puté explica din politica prietenéscă ce în genere observa Petru față de regatulŭ Ungarieĭ.

Documentulŭ din *11 Sept. 1447* este prețiosŭ nu numaĭ pentru notițele ce ne dă asupra politiceĭ comerciale a luĭ Petru vv. ci și prin aceea că este *primulŭ* documentŭ din cele cunoscute până acuma dela acestŭ principe. Din prima domnie a luĭ Petru cunóscemŭ următórele documente afară de acesta: *22 Sept. 1447* Suceava, datŭ luĭ Mihailŭ logofătulŭ și frateluĭ sĕŭ Duma (3), *5 Oct. 1447* Pobrata, datŭ mănstiriĭ cu acelașĭ nume (4), *5 Aprilie 1448* Pobrata, datŭ aceleiașĭ mănăstirĭ (монастирь отъ полѣны) (5), *23 Aprilie 1448* Suceava, logofătuluĭ Mihailŭ (6), *22 Aug. 1448* Hotinŭ,

(1) ꙇровы давали (sc. negustoriĭ Lembergenĭ) или первое головное мыто сочавьское на искладѣ отъ гривнꙋ оу Сочавѣ по три гроши.... а коли имꙋть кꙋпити татарьскыи товаръ оу иныхъ торгохъ нашихъ, тамъ имꙋть дати гдѣ его кꙋпѧтъ отъ гривнꙋ два гроша а на головное мыто оу Сочавѣ отъ гривнꙋ три гроша. та смѣетъ его продати комꙋ любитъ. E. Kałužniacki, Dokumenta Moldawskie i Multańskie, we Lwowie, 1878. 13. Traducerea acestuĭ documentŭ în Archiva istorică a d-luĭ Hășdĕu, I, 1. p. 130.

(2) Manualŭ de Istoria Română, p. I și II, 1886, p. 132.

(3) A. B. Улянйцкій, Матеріалы для исторіи взаимныхъ отношеній Россіи, Польши, Молдавіи etc. Москва, 1887. No. 65 (cunoscutŭ și de Venelin, Vlacho-bolgarskija gramoty, 108).

(4) Arch. ist. I. 1. p. 113.

(5) Arch. ist. I. 1. p. 153.

(6) Uljanickij, No. 66.

două jurăminte de vasalitate către Casimirŭ, unulŭ alŭ luĭ Petru, altulŭ alŭ boerilorŭ (1). Documentulŭ publicatŭ în Arch. ist. I. 1. 123, în numele luĭ Petru vv. fiulŭ luĭ Alexandru celŭ Bunŭ cu data *26 Aprilie 1444*, nu póte fi autenticŭ, de óre-ce la 26 Aprilie 1444 domnea în Moldova Stefanŭ vv., dela care avemŭ documente din acelaşĭ anŭ (26 Nov. 1444. Uljanickij No. 58) şi din aniĭ următorĭ până la 1447 (2).

Ađĭ nu maĭ póte încăpé nicĭ o îndoială că Petru, fiulŭ luĭ Alexandru celŭ Bunŭ, pe care l'amŭ puté numì *Petru II*, s'a suitŭ pe tronŭ între *25 Iunie 1447* — data ultimuluĭ documentŭ, ce ni s'a păstratŭ dela predecesorulŭ sĕŭ Stefanŭ (3) — şi *11 Sept. 1447*. Prima domnie a luĭ Petru II va trebuì s'o punemŭ aşa dară între 11 Sept. 1447 şi 22 Aug. 1448 aproximativŭ, cea ce ne dă 12 lunĭ; acésta concordéză de minune cu cronologia luĭ Ureche, care spune că «Petru vodă, după ce a datŭ Chilia Ungurilorŭ, a domnitŭ *unŭ anŭ* şi a muritŭ.» (Cap. 8) Greşala luĭ Ureche este că nu identifică pe acestŭ Petru cu Petru Aronŭ de maĭ târđiŭ.

D-lŭ E. Picot (4) face dar o mică greşală cređêndŭ că Petru II s'a suitŭ pe tronŭ pe la începutulŭ luĭ Aprilie 1448 (luându-sĕ, de bună samă, după doc. din 5 Aprilie 1448, Arch. ist. I. 1. 153) saŭ cu puţinŭ înainte de Aprilie. Petru ocupase tronulŭ Moldoveĭ cu câte-va lunĭ înainte de Aprilie. O altă greşală face D-sa când crede că *Romanŭ*, fiulŭ luĭ Iliaşŭ, care omorîse pe Stefanŭ pre-

1) Uljanickij No. 67, 68.

2) Că doc. acesta e falsŭ pare a resulta şi de acolo, că boeriĭ citaţĭ ca martorĭ nu sunt boeriĭ obicĭnuiţĭ aĭ luĭ Petru. Dintre aceştia în doc. din Arch. sĕ află numaĭ logof. Ilia, pomenitŭ în doc. 65. 66. 68 Uljan. fără predicatulŭ вел., apoĭ Bratulŭ (66. 68), Ivanŭ Mânzulŭ (66, 68), Nicomanŭ (66) şi Davidŭ Stolniculŭ (66, 68), Sima vornicŭ, Toaderŭ paharnicŭ, Iurie Cupcicĭ, Steţco şi Coste II işcanŭ nu se află în documentele din prima domnie a luĭ Petru; boeriĭ principalĭ, nedespărţiţĭ de Petru, ca Neagoe logof., Duma Braievicĭ, Petru Hudicĭ nu sĕ găsescŭ în doc. din Arch. Pe Sima vornicŭ îlŭ aflămŭ într'unŭ doc. dela Stefanŭ ca «fostŭ dvornicŭ» (18 Febr. 1445. no. 59 Ulj.), iar pe Steţco ca «pisar» la an. 1446, 25 Ian. No. 62 Ulj.—Sĕ pare că acestŭ doc. a fostŭ fabricatŭ de călugăriĭ mânăstireĭ în numele luĭ Petru vv.; eĭ aŭ pusŭ ca martorĭ o parte din boeriĭ acestuia, aŭ pusŭ însă o dată greşită, maĭ veche decât timpulŭ luĭ Petru. Păcatŭ că d-lŭ Hasdeŭ n'a publicatŭ acestŭ documentŭ întregŭ; amŭ puté hotărî definitivŭ dacă e autenticŭ saŭ nu.

3) Акта западной Россіи I. No, 47.

4) Chronique de Moldavie, 1878, pp. 64, 65.

decesorulŭ luĭ Petru II, a domnitŭ numaĭ 6 lunĭ; cum a ajunsŭ la acéstă socotélă nu putemŭ sci. Dacă ar fi pusŭ începutulŭ domnieĭ luĭ Romanŭ III la 25 Iunie 1447, când încetéză de a maĭ fi domnŭ Stefanŭ, şi dacă ar fi socotitŭ domnia luĭ Romanŭ III până la mórtea luĭ, 2 Iulie 1448, ar fi trebuitŭ să-ĭ iasă pentru Romanŭ III 12 lunĭ de domnie (Iunie 1447—Iulie 1448); dacă ar fi pusŭ începutulŭ domnieĭ luĭ Romanŭ III la 5 Aprilie 1448, atuncĭ până la mórtea luĭ, 2 Iulie 1448, amŭ avé numaĭ 3 lunĭ, în nicĭ unŭ casŭ însă 6.

Noĭ credemŭ că domnia luĭ Romanŭ III trebue să o începemŭ, ca şi a luĭ Petru II, cu 25 Iunie 1447 : în acestŭ casŭ ambiĭ aŭ domnitŭ câte 12 lunĭ, socotindŭ domnia luĭ Romanŭ până la otrăvirea luĭ, care după Dlugosz (II. XIII. 43) s'a întâmplatŭ la 2 Iulie 1448 ; ambiĭ aŭ domnitŭ în acelaşĭ timpŭ, luptându-se unulŭ cu altulŭ pentru tronŭ : Petru sprijinitŭ de partida luĭ şi de Ungurĭ, Romanŭ de partida sa şi de Polonĭ. Cu acésta sĕ împacă fórte bine şi cronologia luĭ Ureche, care ne spune că Petru Vodă «a împinsŭ pe Romanŭ Vodă din ţară, după ce a domnitŭ Romanŭ Vodă *unŭ anŭ.*» În urma acestora noĭ am fi aplicaţĭ a pune: a) *domnia luĭ Romanŭ III şi prima domnie a luĭ Petru II* între Iunie 1447—Iulie 1448; b) *domnia a doua a luĭ Petru II* între Iulie 1448—Maĭ 1449, când avemŭ diplome de la Alexandru, fiulŭ luĭ Romanŭ, saŭ Alexandru II. (1) Împărţirea d-luĭ Tocilescu, (2) care pune domnia întâiŭ a luĭ Petru de la Sept. 1447—Aprilie 1448, iar a doua între Sept. 1448—Aprilie 1449, nu sĕ deosibesce esenţialŭ de a nóstră.

De la Romanŭ III s'a publicatŭ, pe cât scimŭ, unŭ singurŭ documentŭ până acuma. (3). Elŭ e datŭ în Suceava, *18 Febr. 1448* şi conţine o dăruire de moşiĭ boeruluĭ Petrea Tominŭ, sluga credinciósă a tatăluĭ luĭ Romanŭ III. Acestŭ documentŭ confirmă opinia nóstră despre timpulŭ domnieĭ luĭ Romanŭ şi Petru. Intr'însulŭ sĕ citéză ca martorĭ următoriĭ boerĭ : Stanciulŭ logofĕtŭ, Oană mare

(1) Wickenhauser, Die Urkunden des Klosters Moldavicza, 1872. 63.
(2) Manualulŭ citatŭ, pp. 134—135.
(3) Uljanickij, No. 64.

dvornicŭ, Manoilŭ Costea pă călabŭ şi fratele sĕŭ Petru, Ştefula Junătatevicĭ, Miclea Grevula, Micula vistiernicŭ, Chodca Ştiborŭ, Şandricŭ Aprodulŭ; în fine fratele luĭ Romanŭ, Ilihno (вѣра брата г҃ми Илиѵна). Din aceştĭ boerĭ nicĭ unulŭ nu sĕ arată în documentele luĭ Petru II (V. nn. 65—68 din Uljanickij), care îşĭ are boeriĭ sĕĭ; eĭ revinŭ însă în cea maĭ mare parte în domnia luĭ Alexandru II, fiiulŭ luĭ Romanŭ III. În primulŭ documentŭ a luĭ Alexandru II (din Uljanickij), 5 Iunie 1449 (1) regăsimŭ pe Manoilŭ, pe Stanciulŭ, pe Oană, Şendricŭ Aprodulŭ, Costea ş. c.; pe Costea părcălabulŭ îlŭ regăsimŭ într'unŭ altŭ documentŭ a luĭ Alexandru (2) şi aşa maĭ departe. Este evidentŭ că boeriĭ tatăluĭ trecură în partea fiiuluĭ : eĭ constituiaŭ *partida polonă* din acea vreme.

II.

Cele douĕ documente dela *Bogdanŭ vv.*, tatălŭ luĭ Stefanŭ celŭ Mare, publicate aci pentru întâia óră, sunt de o extremă importanţă : ele sunt pe de-o-parte singurele documente cunoscute până acuma dela Bogdanŭ, tatălŭ luĭ Stefanŭ celŭ Mare (3); iar pe de altă parte ele aruncă o nouă lumină asupra istorieĭ din acea vreme a Moldoveĭ. Acéstă importanţă va justifica comentariulŭ cam lungŭ consacratŭ lorŭ.

Celŭ dintâiŭ e datŭ în *11 Febr. 1450 în Târgulŭ de josŭ* (ꙋ долнем

(1) Uljanickij, No. 69.

(2) Ibid. No. 70.

(3) In resumatŭ noĭ cunóscemŭ încă următórele documente dela Bogdanŭ II: douĕ amintite de *Wickenhauser*, die Urkunden des Klosters Moldavicza, Wien 1862, p. 63—64, unulŭ din *13 Sept. 1450*, prin care dăruesce mănăstireĭ Moldaviţa 10 butóie de vinŭ pe anŭ (No. 17), altulŭ din *10 Ian. 1451*, prin care scutesce nişte case ale acestĕ mânăstirĭ din Suceava de dările domnescĭ (No. 18). Resumatulŭ fiindŭ pe scurtŭ, boieriĭ necitaţĭ, şi pe lângă acésta o greşélă elementară de cronologie, nu putemŭ face nicĭ o deducţie din aceste documente. De acelaşĭ felŭ este o a treia diplomă dela Bogdanŭ, publicată de *Holovackij* în colecţiunea: Памятники дипломатическoго и судебно-дѣлового языка русского... въ XIV—XV столѣтіяхъ (publicate separatŭ şi în Науковый Сборникъ din 1865—68) sub No. 54. Diploma e publicată întrégă, şi cu tóte că n'are dată, autorulŭ ĭ-a pusŭ anulŭ 1451, fără să spue pentru ce; autorulŭ maĭ spune că a luat'o din Venelin, Vlachobolgarskija gramaty, aci însă nu sĕ află nicĭ o diplomă dela Bogdanŭ. Ast-felŭ de neexactităţĭ sĕ găsescŭ desŭ în colecţiunile citate aci: ele trebuescŭ utilisate cu multă precauţiune.

трьгȣ) (1) şi conţine unŭ jurămîntŭ de vasalitate prestatŭ de Bogdanŭ, voevodulŭ Moldoveĭ, de fiiulŭ sĕŭ Stefanŭ (maĭ târḑiŭ celŭ Mare) şi de boieriĭ sĕĭ luĭ Ioanŭ Corvînŭ Huniade, guvernatorulŭ Ungarieĭ. Causele acesteĭ supunerĭ sub suzeranitatea unguréscă nu sunt indicate în documentŭ; Bogdanŭ amintesce numaĭ de dujmaniĭ sĕĭ, în contra cărora invócă ajutorulŭ luĭ Huniade «părinteluĭ şi domnuluĭ sĕŭ», nu-ĭ numesce însă pe nume. Acelaşĭ ajutorŭ făgăduesce şi elŭ luĭ Huniade în casŭ de nevoie. Bogdanŭ maĭ făgăduesce a nu căuta nicĭ o dată «altŭ Domnŭ şi părinte» afară de Huniade. Alŭ doilea documentŭ e datŭ în *Suceava 5 Iulie 1450*. Cuprinsulŭ este acelaşĭ, maĭ specificatŭ însă şi maĭ lămuritŭ. Bogdanŭ recunósce pe Huniade de «părinte şi domnŭ», iar pe sine sĕ numesce «fiiŭ şi slugă»; elŭ sĕ obligă să «slujéscă cu credinţă luĭ Huniade şi coróneĭ unguresci»; recunósce ca «ţara luĭ, Moldova, să fie una cu ţara ungurésca»; sĕ obligă a nu-şĭ căuta nicĭ unŭ altŭ părinte saŭ domnŭ, nicĭ unŭ altŭ protectorŭ; în casŭ când ar fi alungatŭ din ţara sa elŭ cere refugiŭ în regatulŭ Ungurescŭ şi ajutorulŭ luĭ Huniade pentru a-şĭ redobândi tronulŭ; acelaşĭ ajutorŭ îlŭ făgăduesce elŭ luĭ Huniade în casŭ când acesta ar fi în primejdie; Bogdanŭ sĕ obligă a merge în ajutorulŭ luĭ Huniade «în persónă, cu pericolulŭ vieţeĭ sale» şi împreună cu oştile sale, iar pe lângă acestea sĕ maĭ obligă «a nu cuceri cu sabia Chilia fără de voia părinteluĭ şi domnuluĭ sĕŭ Ioanŭ Huniade.» Cu unŭ cuvîntŭ, aceste dóuĕ documente recunoscŭ o *infeodare completă* a Moldoveĭ faţă de coróna ungurésca, conformŭ cu vechile pretenţiunĭ şi dorinţe ale regilorŭ unguresci.

Inaintea acestorŭ documente noĭ nu cunóscemŭ altele de acelaşĭ felŭ. Póte să fi existatŭ. E maĭ probabilŭ însă contrariulŭ, de óre-ce

(1) Târgulŭ de josŭ=Romanŭ; acestŭ nume vine de bună sémă dela mitropolia de Romanŭ, ce sĕ numia mitropolia de josŭ «долнѧѧ митрополїѧ». (Melchisedec, Cronica Mitropolieĭ de Roman, p. 112). Ep. Melchisedec spune că acestŭ nume vine întâ'a óră la 1444, loc. cit. p. 111. Noĭ l'am găsitŭ cu 33 de anĭ maĭ nainte în Uljanickij, p. 22: долнин торгъ. Aceeaşĭ numire se află la 1458 într'unŭ doc. dela Stef. M. Uljan. p. 95. Că долнїн торгъ este Romanŭ, sĕ vede şi din doc. 1470 dela Stef. M. datŭ în Târgulŭ de josŭ (Uljan. p. 107), unde sĕ pomenesce ca martorŭ mitropolitulŭ Tarasie din Romanŭ (отъ романова тръга), ce se afla fără îndoială la faţa loculuĭ.

în documentele luĭ Bogdanŭ nu este vorba de nicĭ unele antecedente. Cum le vomŭ explica dar pe acestea?

Bogdanŭ II, fiiulŭ luĭ Alexandru celŭ bunŭ şi tatălŭ luĭ Stefanŭ celŭ Mare, ocupândŭ tronulŭ Moldoveĭ în ultimele lunĭ ale anuluĭ 1449 (în prima lună a anuluĭ 1450 avemŭ documente dela dînsulŭ) domnì doĭ anĭ (— 14 Oct. 1451). In rĕstimpulŭ acesteĭ scurte domniĭ elŭ avù să sĕ lupte necontenitŭ cu doĭ dujmanĭ: cu Poloniĭ, pe carĭ îĭ bătù în câte-va rêndurĭ, şi cu intrigile boerilorŭ, partisanĭ aĭ luĭ Alexandru II şi aĭ politiceĭ polone. Incunjuratŭ de dujmanĭ, în afară de Poloniĭ ce nu sĕ uitaŭ cu ochĭ bunĭ la relaţiile luĭ prietenescĭ cu Unguriĭ, înlăuntru de boeriĭ ce nu-lŭ iubeaŭ şi intrigaŭ în contra luĭ, elŭ trebuia să sĕ sprijine pe o putere străină. Ast-felŭ s'a aruncatŭ cu totulŭ în braţele Ungurilorŭ. Urechie, care ne descrie în cap. 10 pe largŭ şi cu colorĭ fórte viĭ luptele vitejescĭ şi isteţe ale luĭ Bogdanŭ cu Poloniĭ şi cu Moldoveniĭ luĭ Alexandru II, nu ne spune nimicŭ de domnia luĭ internă. Din naraţiunea luĭ însă sĕ vede, că Bogdanŭ nu avé partidă mare între boerĭ; elŭ îşĭ aduna oastea «*dupe unde putea*» cum ḑice Urechie. Fără îndoială, în óstea luĭ sĕ aflaŭ şi Ungurĭ, deşi puţinĭ la numĕrŭ. Este fórte probabilŭ că boeriĭ l'aŭ trădatŭ în mânile luĭ Petru la Rĕusenĭ. Acésta cu atâtŭ maĭ multŭ, că maĭ toţĭ boeriĭ luĭ (citaţĭ ca martorĭ în doc. din 11 Febr. 1450) sĕ găsescŭ înainte şi după dînsulŭ ca boerĭ aĭ luĭ Petru II. Ast-felŭ *Duma Braievicĭ* vornicŭ (Uljanickij 65. 66. 68), *Oană Julicĭ* (68 ibid., scrisŭ **Бана Жѹличъ**), *Bratulŭ* (66. 68), *Costea Orîşa,* care în doc. No. 66 sĕ numesce **Косте Орышескѹлъ** vornicŭ, iar în doc. No. 68 **Косте Орышевичъ**, *Ioanŭ Băiceanŭ* (66. 68), *Ilie* fostŭ logofătŭ (68 Ilie logofătŭ, 66 credinciosulŭ logofătŭ alŭ luĭ Petru), *Danciulŭ* în documentele luĭ Petru nu sĕ pomenesce ca părcalabŭ, în tóte însă vine unŭ Danciulŭ vistiernicŭ, probabilŭ acelaşì, *Tadorŭ Văscanŭ* (66. 68: **Тадоръ Васковичъ** stolnicŭ), *Tadorŭ Moicesculŭ* (1) (66: **Тадоръ Моическѹлъ**, 68: **Тадоръ Моичинъ**), *Sîrbulŭ* (68: **Сръбинъ** 66:

(1) Unŭ exemplu între multe altele cum sufixulŭ *-esculŭ* traduce pe patronimiculŭ slavŭ -овичъ, -евичъ: din Орыша—Орышевичь— Орышескѹлъ = fiulŭ luĭ Orîşa Totŭ aşa Моическѹлъ şi

Сръбȣлъ postelnicŭ), *Stanciulŭ* (65. 66). Toţĭ aceştĭ boerĭ, ce încunjuraŭ pe Bogdanŭ II în 1450, sunt foştiĭ boerĭ aĭ luĭ Petru în prima luĭ domnie, carĭ de bună sémă aŭ rĕmasŭ cu deasila boeriĭ luĭ Bogdanŭ; după elŭ ĭĭ găsimŭ aprópe pe toţĭ împrejurulŭ luĭ Alexandru II şi a luĭ Petru în cele-lalte domniĭ ale luĭ. Câtŭ de uşorŭ treceaŭ boeriĭ noştri de atuncĭ dela unŭ stăpânŭ la altulŭ!

Din documentele publicate aci şi din cele-lalte puţine isvóre amŭ căutatŭ să ne explicămŭ *motivele* ce l'aŭ silitŭ pe Bogdanŭ să sĕ închine Ungurilorŭ. Nu maĭ puţinŭ interesantŭ este a căuta sub ce *forme* a făcutŭ elŭ acestŭ actŭ de închinare. Dacă comparămŭ documentele date luĭ Huniade cu documentele date de domniĭ Moldoveĭ regilorŭ Polonĭ, suzeraniĭ lorŭ, vedemŭ că afară de unele condiţiunĭ particulare, individuale, tóte cele lalte sunt copiate după închinările făcute acestorŭ din urmă. In ochiĭ luĭ Bogdanŭ decĭ raportulŭ de vasalitate, în care sĕ punea elŭ faţă de coróna unguréscă, era identicŭ cu celŭ în care sĕ aflaŭ de multŭ domniĭ Moldoveĭ faţă de coróna polonă. Despre acésta ne convingemŭ îndată ce vomŭ compara *formulele* documentelorŭ luĭ Bogdanŭ cu formulele actelorŭ de omagiŭ făcute Polonieĭ. Afară de aşa numitele «invocatio» şi «corroboratio», comune maĭ tuturorŭ documentelorŭ din acea epocă, sĕ asémĕnă una cu alta următórele formule şi terminĭ:

a) terminulŭ de jurămîntŭ: слоужѣемъ и слюбили есми — v. есмо слюбили în omagiulŭ luĭ Petru vv. către Cazimirŭ din 1454. Uljanickij No. 75.

b) terminulŭ pentru suzeranŭ: родитель и господинъ — în doc. către Polonĭ господарь ibid. No. 67.

c) terminulŭ: да стоимо ко нѣговȣ милости — v. подаи него стоати în jurămîntulŭ luĭ Ilie dela 1438, ibid. p. 56.

d) în tóte jurămintele sunt amintite *boeriĭ* şi *armata*.

e) în tóte formula: să fimŭ prietenĭ prietenilorŭ, dujmanĭ dujmanilorŭ suzeranuluĭ.

Мончинъ sunt patronimice din Монка, care vine în maĭ multe documente dela Alexandrul I (No. 69. 71. 73 ş. a. Op. cit.). Мончинъ e patronimicŭ din prototipulŭ slavŭ Монка (мон-ка), de unde localitatea polonă Mojkow, ceh. Mojik.

f) Ţara una să fie cu ţara ungurésca, cum în cele polone sĕ spune : una să fie cu Polonia : слѫжити.... съ нашими дѣтьми и с паны и слѫгами нашими и оусеї землѣ Волошьскоі, jurămîntulŭ luĭ Romanŭ vv. 1393.

g) Suzeranulŭ se obligă a apĕra pe vasalulŭ sĕŭ de dujmanĭ — v. în omagiulŭ către Polonĭ (No. 52 loc. cit.): а кролъ его милости имаетъ насъ оборонити.

h) Vasalulŭ sĕ obligă a fi credinciosŭ suzeranuluĭ — v. omagiulŭ luĭ Alexandru din 1452 (ibid. p. 80): вѣрно и знаменито слѫжити и корѫни полскои.

i) Vasalulŭ sĕ obligă a nu căuta altŭ protectorŭ, altŭ suzeranŭ — v. omagiulŭ luĭ Romanŭ : а ни иного господарѧ искати а не имами, ibid. p. 7.

Cu unŭ cuvîntŭ, Huniade saŭ regele Ungarieĭ devine pentru Bogdanŭ stăpânulŭ sĕŭ feodalŭ — родитель, господинь, господарь, панъ saŭ опекалникъ, — iar elŭ vasalulŭ Ungarieĭ, голдовникъ (1).

Una din condiţiunile cele maĭ interesante ale actuluĭ de închinare din 5 Iulie 1450 este că Bogdanŭ sĕ obligă a nu cuceri nicĭodată pentru sine Chilia fără voia luĭ Huniade : «не мечемь кїлию добѫвати без волю нашего родителѣ... до нашего живота.» Acĭ avemŭ *prima dovadă documentală* despre faptulŭ, că *Chilia* sĕ afla în adevĕrŭ pe acea vreme în mâna Ungurilorŭ. Totŭ din acestŭ documentŭ sĕ vede însă, că acéstă stăpânire era maĭ multŭ nominală, căcĭ alt-felŭ pentru ce arŭ fi pretinsŭ Huniade, care era suzeranulŭ luĭ Bogdanŭ, ca acesta să sĕ lege a nu cuceri Chilia? In primulŭ actŭ de închinare nicĭ nu este vorba despre acésta.

Urechie ne povestesce că Petru vv. a datŭ Chilia Ungurilorŭ în prima luĭ domnie (2). O dovadă documentală neîndoielnică despre acéstă scire a luĭ Ureche nu cunóscemŭ ; ea sĕ maĭ află numaĭ în

(1) Aşa sĕ numeaŭ în limba slavonă a documentelorŭ domniĭ Moldoveĭ faţă de regiĭ Polonieĭ. v. doc. luĭ Alexandru din 1452 : а панъ нашъ королъ его милостъ а бы насъ миловалъ и опа соувалъ отъ нашихъ непрїятелевъ їако свои голдовники и свои присныи и подданыи. Uljanickij p. 79.

(2) «Acestŭ Petru vodă dacă aŭ pribegitŭ în ţara ungurésca la leatulŭ 6957 (1449 în locŭ de 1447) n'aŭ făcutŭ zăbavă ce aŭ datŭ cetatea Chilieĭ Ungurilorŭ şi agiutoritŭ de Iani Huniadŭ, ţiitorulŭ ţereĭ ungurescĭ, aŭ venitŭ cu óste.» c. 8.

câte-va cronicĭ, precum în cronica putneană : «Tenze (sc. Piotr) dal Kilia Królowi wegierskiemu» Arch. ist. III p. 6 şi într'o cronică ruséscă (1). Acéstă notiţă trebue înţelésă aşa că Petru, cerêndŭ ajutorulŭ Ungurilorŭ, a recunoscutŭ pretenţiunile lorŭ asupra Chilieĭ, căcĭ acésta de jure sĕ afla de maĭ înainte în stăpânirea unguréscă. Cu 35 de anĭ maĭ înainte, în tratatulŭ dintre Sigismundŭ alŭ Ungarieĭ şi Vladislavŭ alŭ Polonieĭ (15 Mart. 1412) aceştĭ doĭ îşĭ împărţiră ţara Moldoveĭ aşa că Chilia între altele cădea în partea Ungarieĭ : «Bialogrod... pro Vladislao Poloniae et *Kylia*... pro nobis Sigismundo rege et coronae Ungariae maneant divisae.» Uljanickij, p. 24. Acéstă stăpânire unguréscă a rĕmasŭ însă teoretică. La 1 Sept. 1435 Chilia sĕ afla fără nicĭ o îndoială în mânile Moldovenilorŭ, de óre-ce în acestŭ anŭ Ilie, fiulŭ luĭ Alexandru celŭ Bunŭ, împăcându-sĕ cu fratele sĕŭ Stefanŭ, cedéză acestuia împreună cu alte părţĭ ale ţĕreĭ de josŭ şi Chilia: мы дали.... Стефанꙋ коеводи... городъ келїю. Uljanickij p. 44. Dela 1435—1447 Chilia a fostŭ neîntreruptŭ sub stăpânirea Moldoveĭ : Stefanŭ a avut'o câtva timpŭ sub suzeranitatea frateluĭ sĕŭ Ilie, iar după aceea singurŭ până la mórtea sa. Inchinată fiindŭ de Petru în 1447 Ungurilorŭ, aceştia caută la 1450 sub Bogdanŭ, protegiatulŭ lorŭ, să-şĭ asigure stăpânirea asupra eĭ, care de bună sémă a fostŭ ameninţată în scurta domnie a luĭ Alexandru II, protegiatulŭ Polonilorŭ. Bogdanŭ, ca şi Petru, sprijinindu-sĕ pe Ungurĭ, trebuì să recunóscă măcarŭ de dreptŭ stăpânirea lorŭ asupra Chilieĭ ; de faptŭ nicĭ în timpulŭ luĭ Bogdanŭ ea n'a fostŭ în mânile Ungurilorŭ. Intre aniĭ 1451—1457 Chilia trecù dela Moldovenĭ la Muntenĭ, cărora le aparţinea din vechĭ timpurĭ, căcĭ Stefanŭ celŭ Mare o cuceresce din noŭ de la Muntenĭ. Cum a trecutŭ Chilia la Muntenĭ în rĕstimpulŭ de 6 anĭ între 1451—1457 nu scimŭ. Probabilŭ că Vladŭ Ţepeşŭ a cucerit'o în primiĭ doĭ anĭ aĭ domnieĭ sale, atuncĭ când Moldova sĕ afla sub domnia desfrânatuluĭ Alexandru II şi într'o stare de anarchie şi slăbiciune aşa de mare, încâtŭ regele Polonieĭ sĕ gândea să o dea unuĭ principe litvanŭ. In Chalcocondilas Chilia e numită :

(1) V. Istoria Critică a d-luĭ Hăşdeŭ, ed. 2. p. 9.

πόλις τοῦ Βλάδου. Ist. crit. p. 5, nota 15. D-lŭ E. Picot în ediţia luĭ Urechie p. 68 presupune — ni sĕ pare fără nicĭ unŭ motivŭ seriosŭ — că trecerea Chilieĭ la Muntenĭ s'a făcutŭ printr'unŭ «arrangement de famille» între Petru II alŭ Moldoveĭ şi Danŭ alŭ Munteniеĭ, prin mijlocirea luĭ Ioanŭ Huniade, ruda lorŭ. E nenaturalŭ însă a admite că Ioanŭ Huniade, care a luatŭ Chilia de la Petru şi care în tratatulŭ sĕŭ cu Bogdanŭ pretinde ca acesta să nu cuteze a o ocupa fără voia luĭ, arŭ fi cedat'o de bună voie Muntenilorŭ.

III.

Documentulŭ alŭ patrulea, datŭ de *Alexandru* voevodŭ în Suceava la anulŭ *1453 17 Febr.*, este ca cele douĕ precedente, unŭ actŭ de închinare luĭ Huniade, numitŭ aci «locoţiitorulŭ craiuluĭ Vladislavŭ». Ca cuprinsŭ elŭ este identicŭ cu cele-lalte: sĕ deosebesce de ele prin aceea că Alexandru nu uită a numì şi pe soţia luĭ Ioanŭ Huniade «dómna sa până la mórte,» întocmaĭ cum numeaŭ principiĭ Moldoveĭ pe reginele Polone. Pe Alexandru alŭ II îlŭ cunóscemŭ ca protegiatŭ alŭ regeluĭ polonŭ; elŭ a luptatŭ parte singurŭ, parte aliatŭ cu Petru contra luĭ Bogdanŭ, protegiatulŭ Ungurilorŭ. In ultima luĭ domnie, 1451—1456, când s'a scrisŭ acestŭ actŭ de închinare către Huniade, elŭ dă dóuĕ acte de închinare regilorŭ polonĭ: în *23 Sept. 1452* (Uljanickij No. 72) elŭ promite împreună cu boeriĭ sĕĭ credinţă luĭ Cazimirŭ, pe care-lŭ recunósce de stăpânŭ şi domnŭ, numindu-sĕ pe sine slugă şi vasalŭ (goldovnikъ); în *1444 saŭ 1445* (Є963 fără data lunară) elŭ jură din noŭ că va slujì cu credinţă coróneĭ polone şi făgăduesce ca în casŭ când arŭ fi alungatŭ din ţara sa să se refugieze numaĭ în ţĕrile regeluĭ polonŭ, щобы не искалъ инѹю сторонѹ, Uljan. p. 85. Ce l'a pututŭ îndemna pe Alexandru II să jure între aniĭ 1452—1455 aceeaşĭ credinţă şi regeluĭ ungarŭ saŭ locţiitoruluĭ sĕŭ? O scire precisă despre acésta nu avemŭ; probabilŭ însă că Alexandru sĕ temea de Petru II, prietenulŭ şi candidatulŭ Ungurilorŭ, care sĕ

lupta pentru tronŭ şi stăpânea chiarŭ de faptŭ unele părţĭ ale Moldoveĭ împreună cu Alexandru (1). Acesta, cu tóte că era partisanŭ convinsŭ alŭ politiceĭ polone, ca să-şĭ asigure tronulŭ în vremurĭ de nevoe, sĕ închină şi Ungurilorŭ: o politică care a urmat'o după dînsulŭ nu numaĭ domniĭ ceĭ slabĭ şi neînsemnaţĭ, ci chiar marele Stefanŭ. La începutulŭ domnieĭ Stefanŭ recunoscŭ suzeranitatea regeluĭ polonŭ; de aci răsboiulŭ luĭ Mateĭ Corvinŭ terminatŭ cu strălucita învingere dela Baia; când maĭ târḑiŭ însă sĕ vĕḑŭ ameninţatŭ de Turcĭ, ca să capete ajutorulŭ îngâmfatuluĭ rege maghiarŭ, elŭ îşĭ călcâ pe inimă şi sĕ închinâ şi acestuia. La 15 Aug. 1475 Mateĭ scria: fidelis noster Stephanus, vayvoda terrae Moldaviæ, ab *disvasione rediit* nosque veluti dominum suum naturalem recognovit, fidelitatem debitam promisit (2). Actulŭ de închinare a luĭ Stefanŭ nu s'a găsitŭ încă; elŭ a trebuitŭ să fie însă identicŭ saŭ analogŭ cu actele luĭ Bogdanŭ şi Alexandru. Mateiŭ Corvinŭ a avutŭ de bună sémă în vedere aceste acte de închinare când a vorbitŭ de întórcerea luĭ Stefanŭ la calea adevĕrată, la credinţa faţă de regele maghiarŭ. Aceleaşĭ acte de închinare le-a avutŭ în vedere şi regele Ladislaŭ într'o diplomă din *30 Ian. 1453*, unde vorbesce de meritele luĭ Ioanŭ Huniade în acestŭ chipŭ: partium Transalpinarum et Moldavie wayvode, qui adhuc progenitorum nostrorum temporibus sacre hujus regni corone rebellando, Teucris se subjecerant, ipsius Iohannis vayvode tum consilio inducti, tum metu concussi, *rursum huic regno cum tota sua terra se restituerint* pristina fidelitatis obsequia nobis usque in diem hanc exhibere obligatis (3). După acestea n'avemŭ de ce să ne maĭ mirămŭ de pretenţiunile luĭ Mateiŭ Corvinŭ, care a tratatŭ pe Stefanŭ de vasalulŭ sĕŭ şi care şi-a atribuitŭ sie-şĭ în ochiĭ Europeĭ învingerile strălucite ale domnuluĭ Moldovanŭ. Elŭ era îndreptăţitŭ s'o

(1) Veḑĭ documente date de Petru în anulŭ 1454, Wickenhauser, loc. cit. 64. 65.

(2) Gróf Teleki József, Hunyadiak kora Magyarországban, Pesten 1852 sqq. (=Epoca Huniaḑilorŭ în ţara Unguréscă), v. XI, p. 540.

(3) Teleki, loc cit. v. X. p. 350. Asupra acestorŭ pasage a atrasŭ atenţia Picot în ed. cronicel luĭ Urechie, referindu-le la Petru. Ele sĕ raportă însă fără îndoială la actele luĭ Bogdanŭ şi Alexandru, celŭ din urmă datŭ aprópe în aceeaşĭ vreme cu scrisórea luĭ Ladislaus.

facă acésta nu numaï prin vechile pretenţiï de suzeranitate ale regatuluï ungarŭ — acestea sunt contimporane cu înfiinţarea statuluï moldovanŭ — ci şi prin actele de închinare ale luï Bogdanŭ, Alexandru II şi probabilŭ ale luï Stefanŭ celŭ Mare, acte în carï principiï noştri recunosceaŭ pe regiï Ungarieï de domnï şi stăpânï, încorporaŭ ţara lorŭ în ţara unguréscă, iar pe sine sĕ numeaŭ supuse slugï ale coroaneï unguresci. Mateiŭ Corvinŭ era fără dór şi poate unŭ rege îngânfatŭ; să nu uitămŭ însă — cum facŭ uniï din istoriciï noştri, când vorbescŭ de domnia luï Stefanŭ celŭ Mare — că Mateiŭ, când pretindea supunere dela principiï Moldoveï, avea în mână actele date de eï înşişï.

IV.

Documentulŭ alŭ cincelea, datŭ de Mateiŭ Basarabŭ în *2 Febr. 1645* la Târgovişte, n'are nicï o însemnătate istorico-politică; ne-amŭ hotărîtŭ însă a-lŭ publica împreună cu cele-lalte, de óre-ce elŭ este unulŭ din rarele documente, ce ne daŭ notiţe despre unŭ obiceiŭ fórte rĕspânditŭ maï nainte în ţĕrile nóstre: *obiceïulŭ înfrăţireï de cruce.* Printr'însulŭ domnulŭ Mateiŭ Basarabŭ recunósce actulŭ de înfrăţire făcutŭ între Chiriacŭ postelniculŭ şi Constantinŭ Clucerulŭ precum şi schimbulŭ de darurï, ce şï-aŭ făcutŭ unulŭ altuia cu acéstă ocasie : Chiriacŭ postelniculŭ a dăruitŭ luï Constantinŭ Clucerulŭ o moşie de 500 de stânjenï cu totŭ ce sĕ afla pe dînsa, iar Constantinŭ Clucerulŭ în schimbŭ a dăruitŭ frateluï sĕŭ de cruce 70 banï unguresci şi unŭ calŭ bunŭ cu o plaşcă de grana. Cu acésta eï s'aŭ legatŭ fraţï de cruce saŭ fraţï de sufletŭ pe viaţă, ceea-ce însemna : că sĕ vorŭ iubi şi ajuta unulŭ pe altulŭ ca doï fraţï bunï.

Documente de acestŭ felŭ s'aŭ publicatŭ până acuma, pe cât scimŭ următórele:

1620 Iunie, doc. muntenescŭ publicatŭ de d-lŭ Tocilescu în Revista pentru ist. arch. şi fil. 1884 p. 213 sqq. Aci doï boerï sĕ înfrăţescŭ cu o nepótă a lorŭ cu condiţia, ca în casŭ de mórte să

se moştenéscă uniĭ pe alţiĭ. Murindŭ amêndoĭ boeriĭ înaintea nepóteĭ, acésta sĕ înfrăţesce din noŭ cu sora lorŭ şi cu aceeaşĭ condiţie. Acésta după mórtea celeĭ d'întâiŭ moştenesce averea întrégă a celorŭ doĭ boerĭ şi a suroreĭ sale de cruce, cu tóte protestările urmaşilorŭ acesteĭa.— Aci, cum vedemŭ, înfrăţirea e urmată nu de unŭ schimbŭ în darurĭ, ci de *moştenire*: fratele saŭ sora de cruce, după obiceiulŭ pămîntuluĭ, avea dar dreptulŭ să moştenéscă averea frateluĭ saŭ suroreĭ sale de cruce, înaintea celor-lalţĭ moştenitorĭ. Maĭ e de notatŭ aci, că înfrăţirea de cruce sĕ făcea nu numaĭ între străinĭ ci şi *între rudeniĭ* (се сѫт побратил дрѫгичъ постелникъ и щюрщю постелникъ съсъ прѫкачеда брата си калѫгерица Марїи).

1620 Iunie, doc. muntenescŭ (numele Muşatŭ vine într'însulŭ) public. de d-lŭ Hasdeŭ în Arch. ist. I. 1. 139. Aci doĭ boerĭ sĕ înfrăţescŭ prin mijlocirea unuĭ alŭ treilea cu unŭ altŭ boerŭ şi cu acéstă ocasie îşĭ facŭ darurĭ reciproce: unulŭ dă o bucată de pămîntŭ cu ţiganĭ cu totŭ, altulŭ dă unŭ calŭ, o blană, o şà şi unŭ frîŭ. Documentulŭ acesta e în limba română; pentru terminulŭ slavŭ побратили сѧ sĕ întrebuinţéză românesculŭ «s'aŭ frăţitŭ, s'aŭ înfrăţitŭ.» (1)

1622 Iunie, doc. moldovenescŭ. publ. de d-lŭ Hasdeŭ în Arch. ist. I. 2. 29. Aci sĕ înfrăţescŭ dóuĕ mănăstirĭ: mănăstirea Bisericani şi mănăstirea de sub Ceahlăŭ; fraţiĭ sĕ obligă a trăi în iubire creştinéscă, a sĕ primi frăţesce uniĭ pe alţiĭ şi a sĕ cinsti. Înfrăţirea e întărită cu jurămîntŭ. Ca motivŭ fraţiĭ aducŭ aci iubirea de D-ḑeŭ: ѹстроихѡм сѧ за доброволеж наше радї любве божїи, ꙗко да прѣбиваем межд ѹ нами въ братстволюбїе и въ любве божїа единъ съ дрѹгомъ.

Póte că s'aŭ publicatŭ şi alte documente de asemenea natură în colecţiunĭ ce nu le avemŭ la îndemână: ele dovedescŭ că obiceiulŭ acesta alŭ înfrăţireĭ duhovnicescĭ era fórte rĕspânditŭ în ţĕrile nóstre în véculŭ alŭ 17-lea. Elŭ s'a păstratŭ în clasa boeréscă până maĭ deunăḑĭ (2). Avemŭ doveḑĭ că exista şi în véculŭ al 16-lea

(1) Despre termeniĭ: a sĕ înfrăţi, fărtatŭ şi surată ca corespondente ale slav. побратити сѧ, побратимъ şi посестрима veḑĭ Hasdeŭ, Columna luĭ Traianŭ 1876, p. 460—468.

(2) V. casulŭ citatŭ de d-lŭ Hasdeŭ în Originele Craioveĭ §. 13.

pe timpulŭ luĭ Stefanŭ Tomşa, care s'a înfrăţitŭ cu o rudă a luĭ Iacobŭ Basilicŭ Despotulŭ, împărţindŭ cu dînsulŭ o turtă în formă de cruce (1); elŭ a existatŭ fără 'ndoială şi înainte de véculŭ 16-lea din cele d'întâiŭ timpurĭ ale statelorŭ nóstre în clasa boerească.

Dar nu numaĭ atâtŭ. Acestŭ obiceiŭ îlŭ constatămŭ chiarŭ la Românii din peninsula balcanică în secolulŭ alŭ 11-lea. Preţiósă notiţă despre acésta ne-a păstrat-o strategulŭ bizantinŭ Kekaumenos, în ale căruĭ sfaturĭ se găsesce următorulŭ pasagiŭ despre Vlachĭ : τὸ τῶν Βλάχων γένος.... ποιοῦντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεχνίας καὶ σοφιζόμενοι διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἁπλουστέρους οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξε πίστιν πρός τινα» = némulŭ Vlachilorŭ... făcêndu-sĕ fărtaţĭ şi cumetri (încheindŭ frăţiĭ şi cumetriĭ) voescŭ să înşele numaĭ prin acestea pe ceĭ proştĭ; nicĭ-odată eĭ nu aŭ ţinutŭ credinţă către cine-va (2). Aci e fără 'ndoială vorba de înfrăţirea de cruce, nu de înfrăţirea de sânge, căcĭ împreună cu ea sĕ pomenesce cumetria (συντεχνία), o ceremonie deasemenea religiósă. Sĕ înţelege că patriciulŭ bizantinŭ, vorbindŭ de acestŭ obiceiŭ religiosŭ alŭ Românilorŭ, trebue să adauge la adresa lorŭ şi o batjocură: pentru dînsulŭ Româniĭ sunt ómeniĭ ceĭ maĭ prefăcuţĭ, necredincioşĭ, înşelătorĭ etc. Spusele luĭ ne dovedescŭ existenţa acestuĭ obiceiŭ de origine religiósă la Româniĭ din peninsula balcanică şi ne permitŭ a deduce că aceĭ Românĭ nu eraŭ aşa de rĕĭ şi sĕlbaticĭ, cum ni-ĭ descrie dînsulŭ, căcĭ atuncĭ n'arŭ fi fostŭ aşa de rĕspânditŭ la eĭ unŭ obiceiŭ, care presupune unŭ poporŭ creştinŭ şi capabilŭ de a sĕ ridica la nisce principiĭ morale atâtŭ de abstracte, cum conţine în sine acestŭ obiceiŭ. Cumaniĭ, aliaţiĭ Românilorŭ şi Bulgarilorŭ din acea vreme, aveaŭ obiceiulŭ păgânŭ alŭ *frăţieĭ de sânge*, dela eĭ e posibilŭ că a trecutŭ şi la noĭ, cu tóte că unŭ obiceiŭ aşa de rĕspânditŭ cum este frăţia de sânge—constatată maĭ la tóte popórele vechĭ şi noue—putea să existe la Românĭ înainte de contactulŭ lorŭ cu Cumaniĭ. D-lŭ Hasdeŭ, în interesanta scriere asupra Originilorŭ Craioveĭ, în care a atrasŭ pentru prima óră atenţiunea nóstră asupra urmelorŭ ce aŭ lăsatŭ Cumaniĭ în fisiognomia ţĕ-

(1) Ibid. p. 84 din Oltenescele. Craiova 1884.

(2) В. Васильевскій, совѣты и разказы византійскаго боярина XI вѣка, С. Петербургъ, 1881, p. 170.

rilorŭ nóstre a consacratŭ «frăţieĭ de sânge» unŭ capitolŭ în care a adunatŭ o sumă de notiţe asupra acestuĭ obiceiŭ la Cumanĭ, la Românĭ şi la alte popóre. D-sa a încheiatŭ acestŭ capitolŭ cu următórele cuvinte : «Ni sĕ pare dar necontestabilŭ că ţĕraniĭ românĭ, póte şi Albaneziĭ, aŭ căpĕtatŭ acéstă instituţiune anume dela Cumanĭ, combinând'o însă maĭ târḑiŭ pentru ca s'o apere contra censureĭ bisericescĭ cu datina de totŭ diferită a frăţieĭ prin cruce, pe care aŭ conservat'o pură, fără amestecŭ de sânge, Slaviĭ, Greciĭ şi vechia boerime română.» In urma pasagiuluĭ din Kekaumenos noĭ amŭ fi aplicaţĭ a crede că înfrăţirea prin cruce nu era unŭ obiceiŭ esclusivŭ boerescŭ, ci că era fórte rĕspândită şi în poporulŭ de rêndŭ, precum era din timpurile cele maĭ vechĭ, s'a păstratŭ până şi astăḑĭ la Slaviĭ din peninsula balcanică maĭ alesŭ la ceĭ de neamulŭ sĕrbescŭ. La urmaşiĭ direcţĭ aĭ Românilorŭ luĭ Kekaumenos — Macedo-Româniĭ de astăḑĭ — înfrăţirea de cruce e totŭ aşa de rĕspândită cum era în sec. 11-lea. Ea a fostŭ cunoscută şi la Româniĭ de dincóce de Dunăre şi s'a păstratŭ în unele părţĭ până astăḑĭ (1).

Asupra origineĭ acestuĭ obiceiŭ la noĭ Româniĭ, asupra căreia d-lŭ Hasdeŭ nu se pronunţă definitivŭ (2), noĭ credemŭ că ea trebue căutată la Slaviĭ din peninsula balcanică, în specie la Bulgarĭ, de la carĭ am primitŭ înfrăţirea de cruce *ca o ceremonie religiósă* împreună cu întregŭ cultulŭ bisericescŭ. Dela Grecĭ n'amŭ putut'o primi, de óre-ce n'amŭ fostŭ în contactŭ directŭ cu dînşiĭ; dela Ruşĭ n'amŭ putut'o primi de óre-ce o constatămŭ din primele timpurĭ ale evuluĭ mediŭ la fraţiĭ noştriĭ din Balcanĭ. Unŭ obiceiŭ aşa de rĕspânditŭ cum ni-lŭ expune Kekaumenos în sec. 11-lea, a trebuitŭ să sĕ întroducă la noĭ celŭ puţinŭ cu dóuĕ, treĭ vécurĭ maĭ înainte. Şi fiind-că acestŭ timpŭ — véculŭ alŭ 9-lea — corespunde cu tim-

(1) D-lŭ Syrku ne comunică că la ţĕraniĭ din Basarabia acestŭ obiceiŭ a existatŭ până maĭ deunăḑĭ şi póte că există şi astăḑĭ. Infrăţirea sĕ făcea în biserică, după înfrăţire eĭ îşĭ schimbaŭ cămeşile.

(2) V. p. 83 din Oltenescele: «fie dela Grecĭ, fie dela Ruşĭ saŭ dela alţĭ vecinĭ a împrumutatŭ acéstă frăţie de cruce în evulŭ mediŭ boerimea română, la care ea sĕ opera în felurite modurĭ, nicĭ-odată însă cu amestecŭ de sânge.»

pulŭ întemeiereĭ liturgieĭ slavone în Bulgaria, care a trecutŭ maĭ târḑiŭ la noĭ, e naturalŭ a pune în legătură introducerea acesteĭ liturgiĭ cu introducerea frățieĭ de cruce. Sĕ scie că pentru acésta există rugăciunĭ, ce sĕ citescŭ în biserică; interesantŭ este că rugăciunĭ de acestŭ felŭ s'aŭ păstratŭ într'unulŭ din cele maĭ vechĭ codice paleoslovenice, în euchologiulŭ glagoliticŭ ed. de Geitler. (sec. 11—12) (1).

V.

Limba slavonă a celorŭ patru documente moldovenescĭ este limba obicĭnuită în cancelaria moldovenéscă din véculŭ alŭ 14-lea începêndŭ, limba așa numită *ruséscă-apusană* (западнорускскій азыкъ), ce devenise unŭ felŭ de limbă literară prin întrebuințarea eĭ în cancelariile principatuluĭ Litvanieĭ. Dacă comparămŭ documentele nóstre cele maĭ vechĭ cu cele litvane, (2) vedemŭ că trăsurile principale ale dialectuluĭ lorŭ sunt comune: ale nóstre de multe orĭ însă nu presintă acelŭ dialectŭ curatŭ, ci-lŭ amestecă parte cu redacțiunile obicĭnuite în cărțile nóstre bisericescĭ, parte îlŭ corupŭ. Astfelŭ din aceste patru documente, alŭ patrulea este plinŭ de bulgarisme și de sérbisme. Documentulŭ dela Mateiŭ Basarabŭ e scrisŭ în limba bulgară-română din véculŭ 17-lea. Nŭ e fără interesŭ a atrage atențiunea asupra însușirilorŭ maĭ însemnate ale acestorŭ redacțiunĭ: acestŭ micŭ materialŭ póte servi spre completarea altorŭ materiale maĭ bogate.

(1) Infrățirea de cruce e unulŭ din cele maĭ interesante momente din etnografia slavă și română. Noĭ amŭ voitŭ prin aceste șire a atrage atențiunea asupra *părțiĭ istorice* a acesteĭ cestiunĭ nelămurite de nimenea până acuma. Slaviĭ de sudŭ aŭ publicatŭ unŭ imensŭ materialŭ asupra obiceiuluĭ sub forma luĭ modernă: cu istoria luĭ nu s'aŭ ocupatŭ încă. E de doritŭ să sĕ adune și la noĭ materialele etnografice și istorice privitóre la acéstă cestiune. Unŭ studiŭ comparativŭ alŭ frățieĭ de cruce la Românĭ, Slavĭ, Grecĭ (la carĭ sĕ constată în sec. 9 sub Basiliu Macedonénulŭ, și cele-lalte popóre vecine arŭ fi unŭ atrăgătorŭ studiŭ de etnografie comparată.

(2) Acestea sunt publicate în scrierea citată a luĭ Holovackij; în Antonovič și Kozlovskij Gramoty velikihъ knjazej litovskihъ sъ 1390 po 1568; Ki v 1868; în colecțiunile documentelorŭ rusescĭ etc.

Particularitățile fonetice și ortografice ale celorŭ treĭ documente moldovenescĭ sunt următórele:

оѵ = въ:	оѵсимь, оѵ, оѵсҳочеть
ѵ = ж:	прїидѹть, инѹда
ж = жд:	такоже
ч = щт:	чтѹчи
о = е:	оже, ѡдинъ
е = ѣ:	потребно, лепшаго
ѣ = ѧ:	сѣ, платѣтъ, bulgarismŭ.
и = ѣ:	поиҳати (— ѣҳати)
ѹ = и din ы:	добѹвати, din добивати — добыти
и = ы:	великиҳ, малиҳ; deasemenea їи=ый: старїи, мили (din милїй — милый)
ол = лъ:	пополнити
ер = рь:	потверждениїе
ѧ = ꙗ: în	прїѧтелемь ortografia obicĭnuită ruséscă.

gen. sing. masc. si fem. are formele rusescĭ în — ого, его, ой: писанного, иного, милого, которой (dat.) ҳристїанской.

Asimilația consonantelorŭ în: везде (вьсьде), нигде (никъде), ис (изъ), здержати (съдрьжати).

1 pers. plur. pres. act. se termină în мо, мы și ми: стоимо, имамо, есмо; pe lângă astea: есмы, есми, имаеми, идеми. Terminația мо sĕ află în limba sêrbéscă și malorosiană, în acéstă din urmă maĭ alesŭ la verbele ce n'aŭ sufixŭ în presentŭ, așa numitele verbe neregulate: vi-mo (rad. vêd), da-mo (rad. dad), ji-mo (rad. jêd), jes'-mo (rad. jes). term. мо în documentele nóstre e prob. malorosianismŭ. Ea sĕ află de altmintrelea și în paleoslovenică, maĭ alesŭ în manuscrisele familieĭ sêrbescĭ. In totŭ casulŭ nu e o schimbare a luĭ ъ cu о ca în: ко (къ), Алїѯандро (-дръ).

ѡбронити póte să fie polonismŭ, póte să fie și greșală în locŭ de rusesculŭ обо占ронити; în doc. dela Alexandru avemŭ: бранити.

Forme corupte, neslavone, sunt: варекак născutŭ sub influența rum. óre-care, verĭ-care; май лепшаго comparativŭ cu rom. *maĭ* ì.l.d.slav. най, ce sĕ află în limba polonă și malorosiană.

In alŭ patrulea documentŭ pe lângă rusisme găsimŭ serbisme şi bulgarisme; scriitorulŭ a fostŭ probabilŭ unŭ Sĕrbŭ, ce cunoscea redacţia bulgărescă:

Gen. sing. masc. dela adject. def. ога, ега : оугръскога, вьсега.

Dat. sing. alŭ aceloraşĭ adjective participiale în омꙋ = емꙋ: четѫщомꙋ, слышащомꙋ, хотѣщомꙋ, rusismŭ.

Pers. 1. pl. pres. în мо: прїимамо, ѡбещаваꙗмо, клънемо, съдрьжимо, наплънимо.

Pers. 1 sing. pres. dela быти: сымь. Forma acésta e interesantă. Ea s'a pututŭ nasce din slav. ѥсмь, cum s'a născutŭ serb. jesam din ѥсьмь, prin enclitică сьмь, serb. sam, bulg. modernŭ съм. S'a pututŭ însă nasce şi sub influenţa verbuluĭ românescŭ dela conjuntivŭ pres. pl., care în vĕculŭ alŭ 15-lea era: *semu* (din simus), maĭ alesŭ că aci сымь e la conjunctivŭ: да мꙋ сымь.

ни acc. plur. = насъ : да ни милꙋеть, да ни бранить şi

ми în: родителю ми dat. sing. sunt bulgarisme.

serbismele: син (сынъ), ниꙗ, дори, оузмꙋ; добъро la masc. (=добрый) pare a representa pe sĕrbesculŭ dŏbar.

е = ѣ în воеводе (dat.) ѡтъ века, крепость, некоꙗ.

земмлом = землемь e unŭ casŭ interesantŭ de trecerea luĭ е móle în о şi de greşală gramaticală.

In doc. dela Mateiŭ, în o slavonă fórte coruptă, notămŭ următórele serbisme şi bulgarisme:

е = ѧ: gen. земле оуггровлахїиское, възет, свезанїе.

formele: посвꙋди (sĕrb. modernŭ свꙋда, свꙋкꙋд), сьсь (= съ), едьн (formă din care s'a născutŭ sĕrb. modernŭ jedan); rom. вари елико.

Greşelile gramaticale maĭ obicĭnuite sub influenţa sintaxeĭ românescĭ sunt următórele: preposiţiile fără casurile ce le cerŭ în slavonesce: съ колѣр Костандин, от копъчѣни, без ни една силость, (traducere verbală a rom. «fără nicĭ o silă»), сьсь една плашка, съ съновї; aci prepos. съ, отъ, безъ sĕ construescŭ cu nominativulŭ în loculŭ genetivuluĭ şi instrumentaluluĭ; въ сердца его: въ cu gen. în l. d. locativŭ; како се соуть подобаетъ... всамъ хрїстїѡни = cum sĕ cuvine tuturorŭ creştinilorŭ: aci scriitorulŭ a uitatŭ că după

impersonalulŭ подобаетъ сѧ trebue să urmeze dativulŭ христїганомъ şi punêndŭ pe христїани în nom. pl. l'a concordatŭ cu соуть, făcêndŭ ast-feliŭ unŭ straniŭ barbarismŭ.

пет сто i. l. d. пет сотъ e o greşélă elementară de sintacsă.

Terminaţiĭ româneseĭ aŭ cuvintele: очинѫ, nom. sing. (în frasa coruptă сїе очинѫ была естъ); de altmintrelea acéstă confusie a intratŭ şi în textele bulgăresci când a începutŭ a sĕ întrebuinţa acusativulŭ cu înţelesŭ de nominativŭ. стьнжьни pl. nom. şi записѹа.

Cu privire la lexicografie notămŭ că pe lângă rusisme sĕ găsescŭ şi polonisme. Ast-felŭ: скарбъ, thesaurus, pol. skarb, litv. skarbas, cuvîntŭ de origine germană (scherpa în leges Longobardorum); în rus. скарбъ = supellex; опекалникъ (din опека tutelă), pol. opiekalnik, vasalŭ, pupilŭ; слюбити şi слѹбити în înţelesulŭ de a jura credĕmêntŭ este polonism, ślubić = a face unŭ jurămîntŭ; în plslv. съслюбити сѧ = adamari, ἐράσμιον γίγνεσθαι; în rus. слюбить ся кому = a plăcé cuiva. годовати сѧ ni sĕ pare a fi malorusismŭ; голдовникъ, vasalŭ este unŭ polonismŭ împrumutatŭ din german. hulden (polon. mod. hołd, hołdować hołdownik) şi trecutŭ în limba vest-rusă. Verbulŭ dela голдовникъ, голдовати l'amŭ găsitŭ într'unŭ manuscriptŭ rus. din sec. 17: от того часѹ през лѣтъ полтараста кнѧзѧ рѹскїи татаром гондовали, în Byčkovъ, Opisanie rukopisnyhъ sbornikovъ etc. 1882, p. 159.

I. 1447, 11 Sept.

Petru vv. dă nisce privilegiĭ negustorilorŭ braşovenĭ. Doc. pe pergamenă, înaltŭ 23. 5, latŭ 24 7 cm, liniatŭ la marginĭ, susŭ şi pe de lăturĭ. Sigilulŭ de céră galbenă, 2cm. în diametru; in mijlocŭ pecetea luĭ Petru cu marca Moldoveĭ. Sfóra sigiluluĭ de mătase roşie.

† Млстїю бжїею мы петрь воевода гспдрь земли мо̑лдавскои чиним знаменито и̑[и̑]с сѣмь (1) листом нашим вьсѣмь кто коли на

1). Formă interesantă, asupra căreia ne oprimŭ puţinŭ. ниссѣмь în care un н e de prisos trebue desfăcută în нс сѣмь. Ce este acéstă formă curiósă la prima vedere? нс e în locŭ de нз- (=din) iar нзъ i. l. d. съ (cu). Confundarea luĭ нзъ – нсъ cu съ este o particularitate a dialectelorŭ malo- şi bielorusiene, întîmplată în urma perdereĭ luĭ н începătoriŭ. нс se întrebuinţéză în monumentele apusene rusescĭ din sec. 14 începêndŭ în locŭ de съ şi maĭ alesŭ în doc. principilorŭ litvanĭ, unde vinŭ desŭ: нс нимь, нс татары = съ нимь, съ татары; vedĭ нсъ своими торговлѧми, Kałuž. 13, etc Formele maĭ obicĭnuite sunt saŭ instrument. simplu (нимь) saŭ instrum. cu prep. съ. V. tot în doc. acesta maĭ jos, нс нашими боѩри.

оѵзрит҃. илї его оѵслишит҃ чтоѵчи. ѡже да радили сѧ есми. ис нашими вьсѣми боꙗри и дали е҃сми сес҃ лис҃ нашь прїѧтелемь нашимь оѵ҃симь брашовѣномь на то. абы҃ ймали оѵ нашеи земли тоть законь. що имали вь дн҃и родителѣ нашего александра воевод. и вь дн҃и братїи наших҃ илїаша. и стефана воевод. щобы имь оѵ҃симь было слободно и доброволно (1) прїити оѵ҃ нашеи земли сь своимь торговлею. и ходити оу нашеи земли продавати. и кѹповати товара кезде по нашеи земли по трьговомь що ймь надобно бѹдет҃. а мыто имают҃ платити ѡт тарь по д҃ гроши коли прїидѹт҃ оѵ҃ нашеи землн. й коли пакь выидѹт҃ ѡт нашеи земли також҃ по д҃ грош҃ да платѣт҃ ка҃ старїи законь бы҃. а ѡт҃ вола що бы по в҃ грош҃ платили. а нигде по нашеи земли що бы не платили сочав҃ское мыто. лише оѵ҃ сочавѣ що бы платили коли прїидѹт҃ оу сочавѣ а инде нигде що бы не имали еи платити и варе как было прово (2) их҃ при ѡ҃цѣ нашего также и мы по томѹ даемь и потврьждаемь имь ис сим листомь нашимь тое҃ вьсе выписанное (3) да бѹдет҃ имь непорѹшенно до нашего живота. протож҃ ни ѡди҃ наш҃ боꙗри҃ а ни мытнї҃ нигде по нашеи земли да не смѣет҃ ймь тое порѹшити при своих҃ шїи й имѣнїе а ѡт сѹкна и ѡт плотна и ѡт вьсе торговлю ймают платити мыта ꙗко бы҃ право йз давно. а на то ес҃ вѣра гс҃ва ми вышеписанного ми петра воевод. и вѣра оѵ҃сих҃ боꙗрь наших҃ великих и малих. а на болшею крѣпость томѹ вьсемѹ вышеписанномѹ привѣсили есми нашѹ печат҃ к семѹ листѹ наш҃мѹ:—пис҃ оѵ҃ сѡчавѣ

В҃ лѣто Ѕцнѕ м҃ца се҃ а҃ї

† Печать Петр(а) воеводы †

Traducere.

Cu mila luĭ D-ḑeŭ noĭ *Petru voevodŭ*, gospodarŭ ţĕreĭ Moldoveĭ, facemŭ cunoscutŭ prin acéstă carte a nóstră tuturorŭ celorŭ ce o vorŭ vedé saŭ o vorŭ auḑi cetindu sĕ, că ne-am sfătuitŭ cu toţĭ boieriĭ noştri şi am datŭ acéstă carte a nóstră prietenilorŭ noştri, tuturorŭ Braşovenilorŭ, ca să aĭbă în ţara nóstră aceiaşĭ lege, care aŭ avut-o pe vremea *părinteluĭ nostru Alexandru voevodŭ* şi pe vremea *fraţilorŭ noştri Iliaş şi Stefan voevoḑĭ*, anume : să le fie lorŭ tuturorŭ iertatŭ a veni de bună voe în ţara nóstră cu mărfurile lorŭ şi a umbla prin

(1) доброволно l'amŭ tradusŭ cu de bună voe; nu ştiŭ pentru ce Kałužniacki în ediţia sa cunoscută desface acestŭ cuvîntŭ în добро şi волно.

(2) Greşala scriitoruluĭ în l. d. право.

(3) Scriitorulŭ a voitŭ să ḑică вышеписанное.

ţara nóstră vîndêndŭ şi cumpĕrândŭ marfă în tóte părţile ţĕreĭ nóstre şi în tóte târgurile, câtŭ le va fi de trebuinţă; iar vamă să plătéscă de fie-care ţara câte 4 groşĭ când vorŭ intra în ţara nóstră şi când vorŭ eşi din ţara nóstră earăşĭ să plătéscă câte 4 groşĭ, precum a fostŭ şi după legea veche, iar de boŭ să plătéscă câte 2 groşĭ; iar câtŭ despre vama dela Sucéva nicăirĭ să n'o plătéscă în ţara nóstră; numaĭ în Sucéva să plătéscă atuncĭ când vorŭ veni în Sucéva, ear în altŭ locŭ nicăirĭ să n'aibă a o plăti; şi orĭ-ce altŭ dreptŭ vorŭ fi avutŭ în vremea părinteluĭ nostru, noĭ aceleaşĭ drepturĭ le dămŭ şi le întărimŭ lorŭ prin acéstă carte a nóstră, ca tóte câte sunt scrise într'însa maĭ susŭ să le fie nestrămutate cât vomŭ trăi noĭ. De aceea nicĭ unuluĭ din boeriĭ noştri şi nicĭ unŭ vameşŭ nicăirĭ în ţara nóstră să nu cuteze a rupe acestŭ aşeḑămîntŭ, pe capulŭ şi pe averea lorŭ. De la postavurĭ şi de la inurĭ şi de la orĭ-ce marfă vorŭ avé să plătéscă vamă, cum s'a orînduitŭ de maĭ 'nainte, acésta pe credinţa domnieĭ mele maĭ sus scrisuluĭ Petru voevod şi pe credinţa tuturorŭ boerilorŭ noştri marĭ şi micĭ; ear spre maĭ mare întărire a tuturorŭ maĭ susŭ scrise, am atêrnatŭ pecetea nóstră la acéstă carte a nóstră: —Scrisă în *Sucéva* la anulŭ 6956 luna Septembre 11.

† Pecetea luĭ Petru Voevodŭ †

II. 1450. 11 Febr.

Bogdanŭ vv. dă jurămîntŭ de vasalitate luĭ Ioanŭ Corvin Huniade. Doc. pe pergamenă, 29 cm inaltă, 33 cm. lată; neliniată. Sigilulŭ, ce era atârnatŭ de o sfóră verde şi castanie de mătase, s'a perdutŭ.

† Мл҃стїю б҃жїью мы҃ i богдань воевода гп҃дрь землй мwлдвскои чйнм знаменитw҃ ѝс сѣм нашим лйстwм вьсѣм ктò на нь ѹ҆зрить. йлй ѐго ѹ҆слышит чтѹчи. коли же комѹ боудет потрѣбизна. ѿже слѹ-боуем и҆ слюбили ѐсми нашемѹ миломѹ рóдителю. іаны́шѹ ѿ хѹнидїа. вьсега оу҆рсага (1) крáлевства гоубернаторь и҆ ѝным (2) да быхом (3) бь'іли ѐмѹ вь сн҃ы. и҆ до нашего жйкота и҆ wн҃ и҆ ѐго гпсдва також-де да ес҃ нам рóдитель и оже âще бѹдет ѐмѹ потрѣбно. ѿ на҃с. мы҃ i да стоймо конь неговѹ мл҃сти и҆ сь нашими главами и҆ сь вьсѣмї вòйс-ками и҆ сь вьсѣм нашим добрим сьвѣтомь на неговы мл҃сти добротѹ.

(1) Probabilŭ greşală în loc de ѹ҆грьскаго ca în doc. urm. вьсега оугрьскаго кралевьства гѹбернаторь. In casulŭ întâiŭ ar trebui tradusŭ : guvernatorulŭ întregeĭ *ţĕrĭ* crăescĭ, pe când scriitorulŭ a voitŭ să ḑică guvernatorulŭ întregeĭ *crăimĭ* ungureştĭ. оурсагъ=ţară, ung. ország.

(2) Aci s'a omisŭ многимъ землемъ, cum sĕ află d. e. în jur. luĭ Alexandru 1404. Uljan. p. 15.

(3) Locŭ greŭ de cetitŭ: да быхом am cetitŭ după да быхом în Uljan. 83. V. în doc. urm. да би бил·

ӣ да с(мы (1) в)ьсѣмь (прїателем) неговы мл̃сти прїатели â непрїателем неговь мл̃сти непрїатели ӣ також земѣ гдскми ӣ сь неговѣмь маст(и) землѣм а сȣ кь ёд(н)ò ӣ поклисарем и трьговцем ӣ вьсѣкым добрым людем̃ да ес землѣ гдсвми ѿткорена и слободна ӣ доброволна сь вьсѣкым (прaво)м а н(аш)ь милыи родитель да ȣпасеть нас̃ под своёго рȣкы ӣ да ѿбронить нас ѿ вьсѣкых̃ нашиx̃ непрїатели. а мь̈і да не ӣмамо искати иного добрѣишаго родителѣ нигдѐ лише на шего милого родителѣ хоунѣд їанъша великаго гȣбернатора. ни на которои странѣ инȣда, лише да имамо надеждȣ на вь́шнѣго б̃а ӣ на нашего милого родителѣ. ӣ такожде того б̃ь не дай âще бы сѣ прїгодило нашемȣ родителю боуд какокою ноуждȣ â наша землѣ да ес̈ ёговȣ мас̃ти ѿткорена ӣ ёговѣм мас̃ти скарбы ӣ сь ёговѣм боiaры ӣ сь вьсѣми неговѣм мас̃(т)иі. войскамі. доброволно ӣ без̕забавы прїехати ӣ доброволно ѡтёхати ӣ сь вьсѣм неговѣм болѣриг ӣ скарбы ӣ також того б̃ь не дай. âще коли пригодитсѣ. боуд каковоѐ безврѣменїе. да ес̆ нам ѡтткорена ӣ доброволна поёхати до земли родителѣ нашего хȣнѣд ӣаныша ӣ сь вьсѣми нашеми скарбами. ӣ сь вьсѣми болѣры. ӣ пакѝ слободно ӣ доброволно ѡтёхати. ӣ сь вьсѣми нашими слȣгами. тоѐ вьсѐ выше писанное ѿбѣщаем нашемȣ м̃ломȣ родителю дрьжати ӣ напльнити подлȣг нашега записа и до нашего живота. при нашей чтѝ, ӣ при хрс̃їанской вѣрѣ. â на то ес̈ вѣра выше писаннаго ми гдсва богдана воеводы. и вѣра (вьзлюбленнаго) ми с̃на стефана воеводы ӣ вѣра боiaрь нашиx̃. вѣра пана дȣмы браёвича. вѣра пана ѿаны жȣлича. вѣра пана братоула. вѣра пана кости ѡрыша, вѣра пана ӣоана балчана. вѣра пана драгомира дворника. вѣра пана ӣлїа бывшагѡ логофета. вѣра пана ѡцела д(ворни)ка. вѣра пана д(анчȣл)а (2) прькалаба. вѣра пана лали. вѣра пана кости дан( )а (3). вѣра пана тадора васкана. вѣра пана тадера мои́(ч)ескоула. вѣра пана (срьбоула). вѣра пана станчȣла комиса (4). и вѣра вьсѣх̃ нашиx̃ боiaрь мѡлд̃вскых̃

(1) Aci putemŭ substitui смы (=есмы) saŭ сым, maĭ probabilŭ celŭ d'intâiŭ, de óre-ce sĕ vorbesce în pluralŭ.

(2) Am întregitŭ данчȣла după No 65, 66, 68 din Uljanickij.

(3) Nu putemŭ presupune nicĭ unŭ nume.

(4) Din numele propriĭ sunt de relevatŭ ca forme următórele: B*a*lceanŭ (din Balk) cu *a* netrecutŭ în *ă*; O*ţ*elŭ cu *e* netrecutŭ în *ă*; T*a*dorŭ şi T*a*derŭ parŭ a fi nisce ortografiĭ nereuşite pentru românesculŭ T*oa*derŭ, V*a*scanŭ (din deminut. Vasĭka – Vasılie) cu *a* netrecutŭ în *ă*.

вєликыχ и҆ малыχ. а҆ на болшеи крѣпости томѹ вьсемѹ вы́ше писанномѹ привѣсиχѡм нашѹ печать къ семѹ ли́стѹ нашемѹ.

пис҇ миχаиль писарь ѹ долнем трьгѹ
вь лѣто ѕцни. фв а҃і.

Traducere.

Cu mila luĭ D-ḑeŭ noĭ *Bogdanŭ voevodŭ*, domnulŭ ţĕreĭ Moldoveĭ, facemŭ cunoscutŭ prin acéstă carte a nóstră tuturorŭ celorŭ ce o vorŭ vedé orĭ o vorŭ auḑi cetindu se, dacă cuiva iĭ va fi de trebuinţă, că jurămŭ şi am juratŭ iubituluĭ nostru părinte *Ioanŭ Huniade*, guvernatorŭ alŭ întregeĭ crăimĭ ungurescĭ şi alŭ altorŭ (sc. părţĭ), ca să-ĭ fimŭ luĭ fiŭ câtŭ vomŭ trăi, iar elŭ şi domnia sa să ne fie de asemenea nouĕ părinte; şi dacă s'arŭ întîmpla să aibă lipsă de noĭ, noĭ să ţinemŭ cu măria-sa, împreună cu căpitaniĭ noştri şi cu tótă oştirea şi cu totŭ sfatulŭ nostru celŭ bunŭ spre folosulŭ mărieĭ sale, şi să fimŭ tuturorŭ prietenilorŭ mărieĭ sale prietenĭ, iar dujmanilorŭ mărieĭ sale dujmanĭ, totŭ aşa şi ţara domnieĭ mele cu ţara măriei sale. Pe lîngă acésta ţara domnieĭ mele să fie deschisă solilorŭ şi negustorilorŭ şi tuturorŭ ómenilorŭ bunĭ, cariĭ slobodŭ şi după placulŭ lorŭ să se bucure de tóte drepturile; iar iubitulŭ nostru părinte să ne ocrotéscă sub puterea sa şi să ne apere de toţĭ duşmaniĭ noştri, iar noĭ să n'avemŭ a ne căuta unŭ altŭ părinte maĭ bunŭ nicăirĭ, afară de iubitulŭ nostru părinte Ioanŭ Huniade, marele guvernatorŭ, în nicĭ o altă parte, ci să avemŭ nădejde în D-ḑeulŭ celŭ de susŭ şi în iubitulŭ nostru părinte. Tot aşa dacă s'arŭ întîmpla — Dómne feresce — părinteluĭ nostru vre-o strîmtóre, ţara nóstră să fie deschisă măriei sale şi averilorŭ măriei sale şi să pótă intra în ea după buna sa voe şi fără nicĭ o pedecă cu boeriĭ sĕĭ şi cu tóte oştile sale şi de bună voe să pótă eşi cu toţĭ boeriĭ şi averile sale şi tot aşa—Dómne feresce — dacă s'arŭ întîmpla vre-o nencrocire, să ne fie slobodŭ a intra de bună voe în ţara părinteluĭ nostru Ioanŭ Huniade cu tóte averile nóstre şi cu toţĭ boeriĭ şi iarăşĭ slobodŭ şi în bună voe să ieşimŭ cu tóte slugile nóstre. Tóte câte sunt maĭ susŭ scrise le făgăduimŭ iubituluĭ nostru părinte a le ţiné şi înplini conformŭ cu acéstă carte a nóstră, câtŭ vomŭ trăi, pe cinstea nóstră şi pe creştinésca credinţă. Acésta pe credinţa maĭ sus-scrisuluĭ Domnieĭ mele Bogdanŭ voevodŭ, pe credinţa prea iubituluĭ meŭ fiŭ *Stefan voevodu* şi pe credinţa boerilorŭ noştri : credinţa panuluĭ *Duma Braievicĭ*, credinţa panuluĭ *Oană Julicĭ*, credinţa panuluĭ *Bratulŭ*, credinţa panuluĭ *Costea Orîşa*, credinţa panuluĭ *Ioanŭ Balcénu*, credinţa panuluĭ *Dragomirŭ* vorniculŭ, credinţa panuluĭ *Ilie* fostŭ logofĕtŭ, credinţa panuluĭ *Oţelŭ* vorniculŭ, credinţa panuluĭ *Danciulu* pârcalabulŭ, credinţa panuluĭ *Lalea*, credinţa panuluĭ *Costea Dan...*, credinţa panuluĭ *Toaderŭ Văscanŭ*, credinţa panuluĭ *Toaderŭ Mo'cesculŭ*,

credința panuluĭ *Sîrbulŭ*, credința panuluĭ *Stanciulŭ* comisulŭ și credința tuturorŭ boierilorŭ noștriĭ moldovenĭ marĭ și micĭ; iar spre maĭ mare întărire a tuturorŭ maĭ susŭ scrise am atârnatŭ pecetea nóstră la acéstă carte a nóstră.

Scris-aŭ *Mihailŭ* scriitorulŭ în *Târgulŭ de josŭ.*

La anulŭ 6958 Februarie 11.

III. 1450. 5 Iulie.

Bogdanŭ vv. dă jurămîntŭ de vasalitate luĭ Ioanŭ Corvin Huniade. Doc. pergamenă, liniatŭ; înaltŭ 29, latŭ 36.5 cm. sigilŭ de céră galbină, 2.5 cm. în diametru, cu pecetea luĭ Bogdanŭ; șfóra albă, roșie și vînătă.

† Млстїю бжїею мы, Богдан воевода гспдрь земли молдавскои знаменито чиниМь ис сѣмь листомь нашимь вьсѣмь кто коли на нем оузрить или его оуслышить чтучи. гдеже коли комоу того боудеть потрѣбизнаа. оже слюбоуемь и слюбили есми нашемоу млмоу родителю и гдноу ианыꙑшоу воеводѣ от Хоунѣдїа всега оугрьскаго кралевства и гоуберьаторь и иними да би его гсво намь бил родител и гсднь. а ми да есмо неговоу гсвоу вь сна мѣсто и слоуга и до нашего живота. а от негова гсва також де да есть нам драги родитель и гснь до нашего живота и иже (1) аще боудеть потребно неговоу гсвоу от нас мы да стоимо конь неговоу гсдвоу и сь нашими главами и сь нашими болѣре и сь вьсею нашемь землемь. и с нашими воисками. и сь вьсѣмь нашим добрим сьвѣтом на неговоу гсвоу доброту ꙗкоже самомоу гсвоми и да с(лоу)жимо неговоу гсвоу вѣрне(2) и короуни оугрьскои. и да прїамо. и да смо неговоу гсвоу прїателем прїател а непрїателемь неговоу гсвоу непрїател. а також де землѣ гсвами и сь неговѣмь гсвоу землем да су вь едно. ипоклисїаремь и трьговцем и вьсѣкимь добрим людемь. да есть землѣ наша отворена и слободна. и доброволна неговѣмь гсвоу поклисарем. и трьговцемь и вьсѣким добрим людем сь вьсѣкимь правомь. и есми под неговоу гсвоу роукоу. а негова гсвоу имаеть нась оупасовати под неговѣмь гсвоу роуки. и оборонити нас от наших непрїатели а мы паки да не имаеми поискати иного маи лепшаго родителѣ и гдна от неговоу гсвоу и да боудеть опекалник негова гсва нам от вьсѣкь стран також де и наше земли. и аще приго-

(1) In doc. anteriorŭ и оже аще.
(2) î. l. d. вѣрно.

дит сѧ б҃же того не дай некакою налога нам҃ ѡт нашиⷯ непрїателеи ӥзити ӥс нашеи землй до земли наше(го) родителѣ ӥ г҃сна ӕны́ша воѐводȣ до ȣ горь бȣд на котори конець земли. йли по ѿрашемь (1). а̂ негова г҃сва землѧ да ес̑ ѿтворенам̑ (2) поⷯодитй й годовати (3) сѧ с нашими в̓сами болѣри. й сь вьсѣми слȣгами й скарбомь. й пребивати оу̑ земли нашего м҃лого родителѣ ӥ г҃сна ӕны́ша воѐводȣ по коли намь надобно бȣдеть. а̀ коли томȣ г҃ь дасть нас̑ томȣ поѐⷯати до нашȣ ѡчизнȣ такожде да ӥдеми доброво̑лно ӥ слободно. ӥ помощнемь неговȣ г҃свȣ. що̀ нам̑ дасть наш милыи родитель ӥ г҃сднь ӕны́шь воѐвода добȣвати нашȣ ѿчизнȣ а̂ такожде коли бы́ сѧ пригодило нѣкаа нȣжда̀ б҃е того не даи нашемȣ м҃омȣ родителю ӥ г҃снȣ ӕны́шȣ воѐводѣ а̂ землѣ наша да ес̑ ѡтворена неговȣ г҃свȣ ӥ негови болѣромь ӥ слȣгамь ӥ скарбомь ѐго ӥ пребивати оу̑ нашȣ ѿчизни (тоѐ по) (4) негова г҃сва волю бȣдеть. а коли томȣ м҃лы б҃ь дасть нас̑ ӥ врѣмѣ. а̂ наш̑ (родитель и г҃снь) ӕныш воѐвода оу̑сⷯочеть пойти добȣвати (негов)ȣ г҃свȣ землю (кралевьства ȣгрьскаго) а мы́ имами сам̑ своим̑ животом ӥ сь нашими воисками що коли нам̑ мили б҃ь дал ймамй поиⷯати с нашим̑ вьзлюбленим родителем ӥ г҃номь ӕнышем̑ воеводом и стати конь неговȣ г҃свȣ с нашими войсками а̂ такожде мы́ не ӥмаѐми никако мечемь кїлию добȣвати без волю нашего родителѣ ӥ г҃сдна ӕниша воѐводȣ до нашего живота̀. тоѐ вьсе вы́шеписанное слюбȣем здержати и пополнити нашемȣ м҃ломȣ родителю и г҃снȣ ӕнышȣ воѐводѣ подлȣг того нашеѓѡ листȣ ӥ записȣ при нашеи ч҃ти и при вѣрѣ хрс̑тїан̑скои ꙗкоже на сем̑ свѣтѣ стойть (5) а̂ на то ес̑ вѣра г҃сва ми вышеписанного ми богдана воѐводы̀ ӥ вѣра вьсѣⷯь боꙗрь нашиⷯ и великыⷯ ӥ малиⷯ. а̀ на болшее потвержденїе томȣ вьсемȣ вы́шеписанномȣ привѣсиⷯом̑ нашȣ печать

(1) cuv rom. oraş, din ung. város.

(2) =отътворена намъ, o preşcurtare obicĭnuită în paleografia slavă.

(3) годоватнсѧ l'amŭ tradusŭ cu a petrece; acestŭ verbŭ nu se află în plslav., în russ. годовать = a petrece unŭ anŭ la unŭ locŭ, în malor. *hodovaty* = a petrece în mâncărĭ şi bĕuturĭ, polon. *hodować* idd. şi a hrăni.

(4) de acéstă lectură nu suntemŭ sigurĭ.

(5) Inţelesulŭ acesteĭ formule se vede maĭ bine din o altă care i corespunde în doc. 1452 (Ulj. p. 80) ꙗкожъ оусѧкомȣ статочномȣ хрнстїанинȣ прислȣшаетъ бога миловати ş. c.

к семꙋ нашемꙋ листꙋ : —пис̃ оу҃ сꙋчавѣ въ лѣтѡ ҂ѕцѯк мс̃ца юлїа є̃ д̃нь : —

† печат бѡгдана воевѡды †

Traducere

Cu mila luĭ D-ḑeŭ noĭ *Bogdanŭ* voevodŭ, domnulŭ ţĕreĭ Moldoveĭ facemŭ cunoscutŭ prin acéstă carte a nóstră tuturorŭ celorŭ ce o vorŭ vedé saŭ o vorŭ asculta cetindu-se, unde iĭ va fi cuiva lipsă de acésta, că jurămŭ şi am juratŭ părinteluĭ nostru iubitŭ şi domnuluĭ nostru *Ioanŭ Huniade* voevodŭ, guvernatorŭ alŭ întregeĭ crăimĭ ungurescĭ şi altorŭ (sc. părţĭ), ca să ne fie domnia sa nouĕ părinte şi domnŭ, iar noĭ să-ĭ fimŭ domnieĭ sale fiŭ şi slugă câtŭ vomŭ trăi, iar elŭ, domnia sa, deasemenea să ne fie nouĕ iubitŭ părinte şi domnŭ câtŭ vomŭ trăi, şi dacă va avé trebuinţă domnia sa de noĭ, să ţinemŭ cu domnia sa împreună cu căpitaniĭ noştri, cu boeriĭ noştri şi cu întrégă ţara nóstră şi cu oştile nóstre şi cu totŭ sfatulŭ nostru celŭ bunŭ spre folosulŭ domnieĭ sale ca şi spre folosulŭ nostru propriŭ, şi să slujimŭ cu credinţă domnieĭ sale şi coróneĭ ungurescĭ şi să luămŭ pe dujmaniĭ domnieĭ sale de dujmanĭ iar pe prieteniĭ domnieĭ sale de prietenĭ; de asemenea ţara domnieĭ mele şi cu ţara domnieĭ sale să fie una; iar solilorŭ şi neguştorilorŭ şi tuturorŭ ómenilorŭ bunĭ să fie deschisă şi slobodă ţara nóstră cu totŭ dreptulŭ; noĭ să fimŭ sub ocrotirea domnieĭ sale şi domnia sa să ne apere cu puterea domnieĭ sale şi să ne feréscă de dujmaniĭ noştri; maĭ departe noĭ să n'avemŭ a căuta unŭ altŭ părinte saŭ domnŭ maĭ bunŭ decât domnia sa şi să fie d-sa protectorulŭ nostru din tóte părţile, precum şi ţĕreĭ nóstre; şi dacă s'arŭ întîmpla — Doamne feresce — să fimŭ asupriţĭ şi alungaţĭ de dujmaniĭ noştri din ţara nóstră, până în ţara părinteluĭ domnuluĭ nostru Ioanŭ voevodŭ, până în ţara ungurésca, la orĭ-ce margine a ţĕreĭ saŭ prin oraşe, ţara domnieĭ sale să ne fie deschisă a intra şi a petrece într'însa cu toţĭ boeriĭ noştri şi cu tóte slugile nóstre şi cu averile; şi să rămânemŭ în ţara iubituluĭ nostru părinte şi domnŭ Ioanŭ voevodŭ câtŭ ne va fi de trebuinţă, iar când se va întâmpla să ne întórcemŭ îndărătŭ în patria nóstră — D-ḑeŭ să ne dea acésta — de asemenea să ne ducemŭ în bună voe şi în libertate şi cu ajutorulŭ domnieĭ sale, pe care ni-lŭ va da nouĕ părintele şi domnulŭ nostru Ioanŭ voevodŭ, ca să ne dobândimŭ patria nóstră; şi totŭ aşa dacă s'arŭ întîmpla vre-o strîmtóre iubituluĭ nostru părinte şi domnŭ Ioanŭ voevodŭ—Dómne feresce ne de aşa ceva—ţara nóstră să fie deschisă domnieĭ sale şi boerilorŭ şi slugilorŭ şi averilorŭ sale, şi să petrécă în patria nóstră după voia domnieĭ sale, iar când părintele şi domnulŭ Ioanŭ voevodŭ va voi să mérgă a-şĭ dobândi ţéra domnieĭ sale, crăimea ungurésca — milostivulŭ D-ḑeŭ şi vremea să dea acésta—noĭ să avemŭ a

merge în persónă cu pericolulŭ vieţeĭ nóstre şi împreună cu oştile nóstre, pe care milostivulŭ D-ḑeŭ ni le-a datŭ, cu prea iubitulŭ nostru părinte şi domnŭ Ioanŭ voevodŭ şi să ţinemŭ cu domnia sa împreună cu oştile nóstre; deasemenea noĭ să n'avemŭ a cuceri cu sabia *Chilia* fără de voia părinteluĭ şi domnuluĭ nostru Ioanŭ Voevodŭ, câtŭ vomŭ fi în viaţă. Tóte acestea maĭ susŭ scrise jurămŭ a le ţiné şi împlini faţă de iubitulŭ nostru părinte şi domnŭ Ioanŭ voevodŭ conformŭ cu acéstă carte a nóstră, pe cinstea nóstră şi pe credinţa nóstră creştinéscă, cum se cade în acéstă lume. Acésta pe credinţa domnieĭ mele maĭ susŭ scrisuluĭ Bogdanŭ voevodŭ, şi pe credinţa tuturorŭ boerilorŭ noştriĭ şi marĭ şi micĭ; şi spre maĭ mare întărire a tuturorŭ maĭ susŭ scrise am atârnatŭ pecetea nóstră la acéstă carte a nóstră: scrisu-s'a în *Succava* în anulŭ 6958, luna luĭ Iulie 5 zile:

† **Pecetea luĭ Bogdanŭ Voevodŭ** †

IV. 1453. 17 Febr.

Alexandru vv. jură vasalitate luĭ Ioanŭ Huniade. Pergam. latŭ 31.5, înaltŭ 30.5, cm. liniatŭ a marginĭ; cernéla vînătă; sigilŭ de céră galbină, 2·5 cm. în diametru, cu pecetea în céră roşie; sfóra sigiluluĭ roşie şi vînătă.

† Млстїю бжїю мы азь рабь. владики моего іс҃у хс҃та іѡ алезандро воевода господарь земли молдавскои. знаменито чиним и свмь нашим хрстианским. и слобоным. и ѿтвореным книгомь. вссвкомє четжщомȣ. и слышащомȣ. и хотѣщомȣ разȣмети. како бы єсть бжї произволение. и прїидохмо оу вечнои мирь. и оу хрстианскїи токмеж сь родителем гсдва ми сь юнȣшемь воеводою. намѣстником гна кралѣ владислава. и правителемь и гс(н)омь всега господства оугрьского. и дадох се да мȣ сымь сн до моєи сьмрти. и да мȣ сым послȣшне вь всем іако присны сн своимȣ ѿцоу и сь вьсѣми моими болѣрми. и сь моимь землемь. и нища без єговє мл҃сти повелѣниа да не чиним нж по его млстї повелѣнїю да оучиним. и да напльним. и єговȣ анепсею да оузмȣ да ми е госпожда до моєи сьмрьти. и да сым єговемь прїателем добьро приатє и пакь єговем неприателем да сымȣ неприател. дори сым живо. а гснь ми и родите юнȣш воевода да ни милȣеть и да ни бранит ѿ оусех нашиx неприател на оусе страни и нас и землю нашȣ. іако всѣкїи ѿтець своега сина и іако добры гснь свою землю. а ми и с нашим землом дасмо (1) послȣшни ро-

(1) Prescurt. paleograf. = да есмо.

дителю ми ѡнѹшѹ воеводе ꙗко и вышe пишемь въ въсемь. и къда се станет некоа работа родителю ми и бѹдет его повелѣние. а гдко ми да сым послѹшен егове мастї повелѣнию. сие въсе вышеписанное прїимамо и ѡбещакамо се и клънемо сѣ. и съ въсѣми нашими болѣ-ры и малыми и великими елико нам слѹжат. именем вышнего ба иже въ троици прославлѣемомѹ. именем (1) въсех стых. иже ѡт века богѹ оугождъших. да съдръжимо. и напълнимо. въ въсемь. ꙗко хрстїане. а на вошѹю (2) креность. и потвьрждени въсемѹ вышеоу-писанномѹ. и печат нашѹ привесихмо. къ семѹ нашемѹ писанию и ѡ-бещанию. съписа сѣ сиа книга оу сочавскомь градѹ. влѣт. ҂ѕцѯа. мсца фр ѕі. днь.

† печать александра вѡевѡд †

Traducere

Cu mila luĭ D-ḑeŭ (noĭ) eŭ robulŭ stăpânuluĭ meŭ Isusŭ Cristosŭ Iw *Alexandru Voevodŭ* domnulŭ ţĕreĭ Moldoveĭ, facemŭ cunoscutŭ prin acéstă carte a nóstră creştinéscă şi slobodă şi deschisă, tuturorŭ celorŭ ce o vorŭ ceti şi o vorŭ auḑi şi vorŭ voi să o înţelégă, precum voia luĭ D-ḑeŭ a fostŭ de amŭ intratŭ în pace vecinică şi la creştinéscă tocmélă cu părintele domnieĭ mele *Ioanŭ Voevodŭ*, locţiitorulŭ Domnuluĭ craiuluĭ Vladislavŭ şi stăpânitorulŭ şi domnulŭ întregeĭ domniĭ ungurescĭ, şi m'amŭ datŭ să-ĭ fiŭ luĭ fiŭ până la mórte şi să-ĭ fiŭ supusŭ în tóte ca unŭ adevĕratŭ fiŭ părinteluĭ sĕŭ, şi cu toţĭ boeriĭ meĭ şi cu ţara mea şi nimic să nu facemŭ fără porunca mărieĭ sale, ci să facemŭ după porunca mărieĭ sale, şi să o împlinimŭ, iar pe soţia domnieĭ sale să o socotŭ de dómna mea până la mórte; şi să fiŭ prietenilorŭ lorŭ bunŭ prietenŭ şi iarăşĭ dujmanilorŭ lorŭ să fiŭ dujmanŭ câtŭ voiŭ trăi; iar domnulŭ şi părintele meŭ Ioanŭ voevodŭ să ne miluiască şi să ne apere de toţĭ dujmaniĭ noştri din tóte părtile şi pe noĭ şi ţara nóstră, precum apĕră fie-care părinte pe fiulŭ sĕŭ şi domnulŭ celŭ bunŭ ţara sa, iar noĭ şi ţara nóstră ne-amŭ datŭ supuşĭ în tóte părinteluĭ nostru Ioanŭ voevodŭ, precum amŭ scrisŭ şi maĭ susŭ, iar când va avé vre-o trebuinţă părintele meŭ şi va porunci, domnia mea să ascultŭ de porunca măríeĭ sale. Tóte acestea maĭ susŭ scrise le primimŭ şi le făgăduimŭ şi ne jurămŭ cu toţĭ boeriĭ noştri marĭ şi micĭ, câţĭ ne slujescŭ pe noĭ, în numele D-ḑeuluĭ de susŭ pe care îlŭ proslăvimŭ în sf. Troiţă, şi în numele tuturorŭ sfinţilorŭ, cariĭ de vecĭ sunt plăcuţĭ Domnuluĭ,

(1) Aci s'a omisŭ de bună samă unŭ и înainte de именем = *şi* în numele.

(2) Greşală i. l. d. болшѹю.

eă le vòmŭ păstra și le vomŭ împlini în tóte ca (adevĕrațĭ) creștinĭ; iar spre maĭ mare întărire a tuturorŭ maĭ susŭ scrise, amŭ atârnatŭ și pecetea nóstră a acéstă scrisóre și făgăduială a nóstră. Scrisu-s'aŭ acéstă carte în cetatea *Sučevei*, în anulŭ 6961 luna Februarie 17 zile.

† Pecetea luĭ Alexandru Voevodŭ †

V. 1645. 2 Febr.

Mateiŭ Basarabŭ întăresce nisce donațiunĭ făcute în urma uneĭ înfrățirĭ de cruce. Pergamenă. Sigilulŭ apăsatŭ pe hârtie cu legenda: Мілостїю божїю iѡ матею воевѡд внꙋк покоином басараба воеводом.

Мл҃стїею бж҃їею їѡ҃ матею басра҃ воево҃ и гс҃нъ въсой земле оугрꙋ-влахїнское. даватˉ гс҃вми сїи повеленїе гс҃вми. болѣр' гс҃вми. Костандин клю҃ ѡт гꙋмно. и съ сн҃ві єгѡ, єлици бг҃ь даровал, ꙗкожи да єстъ ємꙋ ѡ҃нꙋ оу селоꙋ могошан' *) соу҃ство влашка ѡва҃ пет сто стьн жьни. ѡт по҃ и ѡт шоум. и ѡт ро҃ и ѡт седалище селов ѡт поскꙋд" *) вари єлико се хти҃ изберит сѧ. ѡт по въсѡмъ хотаром. Понеже сїє оч҃нѫ вышшепис҃ бы҃ єстъ кирїꙗко҃ пос҃ ѡт копъчѣни. за дѣ"нꙋ ѡч҃на ро҃"телї єго. їщеж ѡт прежде врѣмѧ. а потомъ кьда єстъ бынѣ (†) въ д҃нїи гс҃вми. а кирꙗ҃ пост помислил въ срдца єго како се соут пѡ҃баєтъ всѧмъ прапослав'ны'мъ хрс҃тїꙗни. послѣдꙋєтъ како писати въ ста҃ єу҃лїє бг҃оп"санїє. възлюбити скрьнемꙋ своємꙋ ꙗко сам се ижестъ (†) вь єдино кръщен҃. ꙗко той брат душ҃вньї єстъ. там рад' и кирїꙗ҃ пост вьнимающїи въ всѣх како кто възет крс҃тъ свой и прїидет къ мнѣ то" достоин҃ єстъ како написати въ сто҃ е єу҃лїє. таж єстъ† сьтвори҃ кирїꙗк пос҃ свезанїє братства съ болѣр гс҃вми костандин клю҃ да бꙋдет брати душ҃вници нераздѣлени, вь всѧх животѣ их и по пришествїѧ ихъ сн҃ві их за своєго доброволѣ без ни єдна силост и на братства дарова҃ єстъ кирїꙗ҃ пост побратом си костанди҃ клю҃ сь сїи пет' сто стежии за ѡнѫ вышере҃ни да єс҃ ємꙋ за дѣ"нꙋ въ вк҃ы. а коста҃д" клю҃ ѡ҃ єщеж ра"" братства дарова҃ єстъ побратом си кирїꙗ҃ пост свс҃ ꙋ҃. з҃. новци готови. и свс҃ єд҃ добръ (1) и свс҃ єдна плашка за грана. како видѣх гс҃вми изаписꙋ҃ † кирїꙗков пос҃

*) semnulŭ ' se întrebuințéză desŭ în locŭ de ъ și apoĭ chiar în locŭ de н; " saŭ = se întrebuințéză desŭ î. l. d. и.

† prescurtărĭ i. l. p. нынѣ, иже єсть, таже єсть, из(ъ) записꙋл, по оризмо, адамлѣ же, донынѣ.

(1) aci s'a lăsatŭ afară de bună samă конь.

за братствâ на рꙋка костад"нов клю. сегò ра" дадоу гсвми костаднио̀ клю. ꙗко да ѥстъ емꙋ сїе сежн за ѡнꙋ ѡць дѣдинꙋ и вь ѡха. снвом и внꙋком и прѣвнꙋчетом и не ѿ когождо непоколѣб'м погизмо † гсвми. Сеже свтелїи поставих гсвми и драмир ве двор и радл ве лофет. и строе ве в'стїꙗр' и дїикꙋ ве спьт. и преда бркокѣнꙋл ве клю и михнѣ вел стол и радл ѿ пьтрълаце вел кюм и дрьгꙋш'н вел пех и костанд'н вел пост и радꙋл вел логфет и нач'р'тах аз пьр'вꙋ логофет оу град иша тьрговище февраріе в гѡ дии ѿ адамлѣж † тенїе лѣт донѣ † вл ҂зриг л. гспна ҂ахме.

Iѡ матею воевода милостїю божїю господинъ.

Traducere.

Cu mila luĭ D-ḑeŭ Iѡ *Mateiŭ Basarabu*, voevodŭ și stăpânitorŭ alŭ întregeĭ țĕrĭ Ungrovlache, dă domnia mea acéstă poruncă a domnieĭ mele boĭeruluĭ domnieĭ mele Constantinŭ Cluceruluĭ de arie și fiilorŭ sĕĭ, câțĭ i-a dăruitŭ D ḑeŭ, ca să-ĭ fie ocină în satulŭ Mogoșani, județulŭ Vlașca, anume 500 de stânjenĭ, din câmpŭ și din pădure, și din póme și din locuințele sătescĭ, din tóte părțile pe unde va voi să-șĭ alégă dînsulŭ din întregŭ hotarulŭ. Fiind-că acéstă ocină maĭ susŭ amintită a fostŭ a luĭ Chiriacŭ postelniculŭ din Copăcenĭ, ocină strămoșască a părinților luĭ, din vremurile de demultŭ, după aceea însă acum în ḑilele domnieĭ mele, Chiriacŭ postelniculŭ se gândì in sufletulŭ sĕŭ, că precum se cuvine tuturorŭ pravoslavnicilorŭ creștinĭ după spusele evangelieĭ a iubi pre aprópele lorŭ ca pe sine înșușĭ, de óre-ce într'unulŭ suntemŭ botezațĭ și prin urmare frațĭ sufletescĭ suntemŭ; din acéstă pricină și Chiriacŭ postelniculŭ, înțelegêndŭ în tóte cele ce sunt scrise în Sf. Evangelie că: celŭ ce va lua crucea sa și va veni după mine, acela este vrednicŭ de mine, a făcutŭ Chiriacŭ postelniculŭ legătură de frăție cu boerulŭ domnieĭ mele Constandinŭ Cluceruluĭ, ca să fie frațĭ de sufletŭ nedespărțițĭ, în tótă viața lorŭ, iar după mórtea lorŭ fiiĭ lorŭ, după bună voia lorŭ și fără nicĭ o silă, și spre înfrățire a dăruitŭ Chiriacŭ postelniculŭ frateluĭ sĕŭ de sufletŭ Constandinŭ Cluceruluĭ aceștĭ 500 de stânjenĭ dreptŭ ocină ca să-ĭ fie luĭ moșie în vecĭ; iar Constantinŭ Clucerulŭ totŭ spre înfrățire a dăruitŭ frateluĭ sĕŭ de sufletŭ Chiriacŭ postelniculŭ 70 de banĭ gata ungurescĭ și unŭ calŭ bunŭ și-o plașcă de grana, precum amŭ vĕḑutŭ domnia mea din zapisulŭ luĭ Chiriacŭ postelniculŭ asupra frățieĭ, în mânile luĭ Constantinŭ Cluceruluĭ. Dreptŭ aceia dădu Domnia mea luĭ Constantinŭ Clucerulŭ să-ĭ fie aceștĭ stânjenĭ ocină părintéscă și ohabă fiilorŭ și nepoților și strănepoților luĭ și de nimenea neatinsă după porunca Domnieĭ mele. Martorĭ aŭ pusŭ domnia mea pe aceștia: panŭ Dragomirŭ velŭ vornicŭ, Radulŭ velŭ logo-

fătŭ, Stroe velŭ vistierŭ, Diaculŭ velŭ spătarŭ, Preda Brâncovénulŭ velŭ clucerŭ, Mihnea velŭ stolnicŭ, Radulŭ din Pătârlóge velŭ comisŭ, Drăguşinŭ velŭ postelnicŭ şi Radulŭ velŭ logofătŭ.

Şi scris-amŭ eŭ Pârvulŭ logofătŭ în cetatea nóstră *Târgovişte* Februarie 2 ḑile, de la Adamŭ cursulŭ anilorŭ până acum 7153, anii de la Cristos 1645.

Iw Mateiŭ Voevodŭ cu mila luĭ D-ḑeŭ domnŭ.

ERRATA

33, 28 înainte de *Sima* pune ; 35, 3 Ilihno: Ilihnă; 46, 12 și 13 s'a păstratŭ până și astădĭ: *și* s'a păstratŭ până astădĭ; 48, 4 ꙋ: оꙋ; 48, 11 să se citéscă: ꙋ=ы și и în добꙋвати, добывати, și добивати. Faptulŭ că aceste treĭ forme vinŭ în documentele nóstre cu aceeașĭ însemnare m'a indusŭ în erórea de a le deduce una din alta. Cea d'intâiŭ însă (добꙋвати) nu s'a născutŭ din cele-lalte două prin o schimbare fonetică, ci este o analogie a formelorŭ cu ꙋ din verbulŭ (до)быти (добꙋдꙋ ș. c.). Acesta este unŭ malorusismŭ. Forme cu и=ы se aflà desŭ în doc. nóstre. Cf. пребивати în acelașĭ documentŭ și добывати în colecția luĭ Uljanickij, p. 173; 49, 18 döbar: *o* cu *dóuĕ accente grave* (semnulŭ tipograficŭ lipsesce); 52, 28 бь'ıли: бы́ли; 53, 15 пригодитсѣ: пригодит сѣ; 53, 29 мѡ̑лд́вскых: мωл двскых. Din pricina greutățilorŭ tipografice textele nu s'aŭ putută tipări întocmaĭ cum a doritŭ editorulŭ lorŭ, anume cu tóte particularitățile ortografice ale originalelorŭ. Greșelele maĭ micĭ aŭ rămasŭ neîndreptate.

† Млстїю бжїю мы Петръ воевода, господаръ земли Молдавской. Чиним знаменито и с сим листом нашим
всѣм, кто на него оузрит или его оуслышит, что оуже даа радали сѧ есми и с нашими всѣми бо
ѧри и дали есми селѧнем нашим прїателем нашим оучним брашовѣном на то, абы имали оу нашеи
земли торговати, што имали за живота родителѧ нашего Алеѯандра воеводы и за иных братїи наших
Илїаша и Стефана воеводы, што бы имъ оусим было слободно и свободно притти оу нашеи зе
мли с всеим своим торговлю и ходити оу нашеи земли продавати и купувати по всей
по нашеи земли по торгором, што им на обычаи, а мают имати платити мыто по
прошли коли прїидут оу нашеи земли. И коли придет ... земли ... тогда
а платят как старїи закон бѣ, а што были платили, а нигде по нашеи земли
што были платили сочаскоє мыто, лише оусочав што бы платили коли прїидут оусоча
вѣди нигдѣ што были имали не платити. И да не было проезд ... наше стора
коже имы по торгом ..., и по тръговцем им. И с сим листом нашим ... всѣ
писанное ... им не порушено наше ... господарство. ...
мыти нигдѣ по нашеи земли ... им порушити при ...
... и ... торговлю имают платити мыто ... правдо ...
... писанно то им ... наших вели
ких ... и ... писанно ... сили
есми нашу печат ... к сему листу нашему. — Пи Оусочаво
вл ... мца ... дн

ПЕЧАТЬ ПЕТРЬ ВОЕВОДЫ

Млстїю бжїею, Іѡ Михаил воевода, и гдрь ... всеи земли Ѹгровлахїскои ... [illegible] и ссъ нашими листом ... [illegible] ... и на его ... слыши что чи...

...болѥрском боудет позвени(з)на ... и(ж)е слоужбоу ... и слюбнанесми, нашем милом родителю ... [illegible]

лества гоубернатори ... [illegible] ... и до нашего живота ... [illegible] ... родител ... [illegible]

ем позвено ... [illegible] ... и с нашими главами и с вси ... воиски ... и с вси ... нашим добрым ...

... [illegible] ... приятели, а неприятеле его ... неприятели ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible] ... михаил писар

... [illegible]

Млⷭ҇тїю бж҃їею іѡ … воевода и господинь … [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

